



SEKSUALINIO SMURTO PRIEŠ MOTERIS SU PROTINE NEGALIA PREVENCIJA



Co-funded by the Rights,
Equality and Citizenship Programme (RE
Programme of the European Union

Call: REC-AG-2019

Action grants 2019: RIGHTS, EQUALITY AND CITIZENSHIP WORK PROGRAMME

Authors:

Audronė Kisielienė (SIF)

Deimantė Unikaitė SIFS)

Iveta Klimavičiūtė (SIF)

The content of this report represents the views of the author only and is his/her sole responsibility.

The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.



See the [licence to use](#)

| | |
|---|----|
| 1. ĮVADAS | 3 |
| 2. METODOLOGIJA..... | 3 |
| VYKDANT TEORINĖS DALIES DUOMENŲ RINKIMĄ BEI ANALIZĘ BUVO ATLIEKAMA | 3 |
| 3.TEORINĖ ANALIZĖ..... | 4 |
| 3.1 BENDRA INFORMACIJA APIE SITUACIJĄ LIETUVOJE | 4 |
| 3.2 DABARTINIAI FAKTAI IR STATISTIKA, SUSIJUSI SU SMURTU LYTIES PAGRINDU/SEKSUALINIU SMURTU | 4 |
| 3.2.1 <i>Seksualinis smurtas prieš moteris, turinčias kognityvinių ar intelekto sutrikimų</i> | 7 |
| 3.3 SMURTO LYTIES PAGRINDU/SEKSUALINIO SMURTO FORMOS IR APIBRĖŽIMAI | 7 |
| 3.4 INFORMACIJA APIE SEKSUALINĮ SMURTĄ PRIEŠ MOTERIS, TURINČIAS KOGNITYVINIŲ AR INTELEKTO SUTRIKIMŲ | 8 |
| 3.5 NACIONALINĖ TEISINĖ SISTEMA PRIEŠ SMURTĄ LYTIES PAGRINDU (ĮSTATYMAI PRIEŠ SMURTĄ LYTIES PAGRINDU) | 10 |
| 3.6 NACIONALINĖ SEKSUALINIO SMURTO PREVENCIJOS SISTEMA | 11 |
| 3.6.1 <i>Seksualinis smurtas prieš moteris, turinčias kognityvinių ar intelekto sutrikimų</i> | 12 |
| 3.7 NACIONALINĖS SEKSUALINIO SMURTO PREVENCIJOS PRIEMONĖS | 13 |
| 3.8 GEROSIOS PRAKTIKOS IR IŠTEKLIAI, KURIUOS NAUDOJA ASMENYS IR SPECIALISTAI, NUSTATYDAMI, UŽKIRSDAMI KELIĄ IR PRANEŠDAMI APIE SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO/SMURTO ATVEJUS PRIEŠ MOTERIS SU INTELEKTINIAIS SUTRIKIMAIS | 14 |
| 3.9 SMURTO LYTIES PAGRINDU, SUSIJUSIU SU INTELEKTO SUTRIKIMŲ TURINČIOMIS MOTERIMIS, SRITIES SPRAGOS..... | 15 |
| 3.10 IŠVADŲ APIE VALSTYBĘ LYGINIMAS IR TOLESNĖ JŲ ANALIZĖ ES KONTEKSTE | 16 |
| 4.EMPIRINIS TYRIMAS | 16 |
| 4.1 INTERVIU SU SPECIALISTAIS, DIRBANČIAIS SU INTELEKTO AR KOGNITYVINIŲ SUTRIKIMŲ TURINČIAIS NEJGALIAISIAIS | 16 |
| 4.2 INTERVIU SU MOTERIMIS, TURINČIOMIS INTELEKTO AR KOGNITYVINIŲ SUTRIKIMŲ | 21 |
| 5. APIBENDRINIMAS - PASIŪLYMAI..... | 23 |
| 6. NAUDOTI ŠALTINIAI..... | 25 |

1. Įvadas

Per pastaruosius metus „Lancet“ publikuotoje sisteminėje smurto prieš suaugusiuosius su negalia paplitimo ir rizikos apžvalgoje ir metaanalizėje nustatyta, kad suaugusieji su negalia yra 1,5 karto didesnėje rizikoje tapti smurto aukomis nei tie, kurie neturi negalios (Hughes, Bellis, Jones, Wood, Bates ir kt., 2012). Konkrečiai protinę negalią turinčios moterys patiria didžiausią smurto dėl lyties riziką ir dažnai negali pranešti apie smurtą ar kreiptis pagalbos. Taip yra dėl to, jog: moterys nežino, kad yra išnaudojamos arba pripažįsta netinkamą elgesį, manydamos, kad tai normalu; turimi kognityviniai sutrikimai neleidžia suvokti, kas vyksta; moterys yra priklausomos nuo partnerio/kito asmens, bijo netekti jo ar vaikų; bijoma institucijų, yra nepakankamas tikrinimas dėl vykstančio smurto, savo teisių ir apsaugančių įstatymų nežinojimas bei nepakankama prieiga prie informacijos apie prevenciją ir apsaugą. Jei šios moterys visgi kreipiasi pagalbos, jos susiduria su fizinėmis, išteklių ir požiūrių kliūtimis, pavyzdžiui, socialiniai darbuotojai gali nesuprasti moterų, turinčių negalią, problemų, o negalios sektoriaus darbuotojai gali būti neapmokyti apie didelę smurto riziką šioje grupėje. „Stay Safe“ projektas siekia prisidėti prie smurto prevencijos ir mažinimo, į projekto veiklas įtraukiant tiek moteris su kognityviniais ir intelekto sutrikimais, tiek specialistus, galinčius padėti mažinti smurto riziką šioje moterų grupėje. Projektas finansuojamas Europos Sąjungos pagal „Teisių, lygybės ir pilietybės“ REC-RDAP-GBV-AG-2019 programą, kurios pagrindinis siekis – užkirsti kelią visų formų smurtui prieš vaikus, jaunos asmenis ir moteris. „Stay Safe“ yra tarptautinis projektas, įtraukiantis organizacijas iš 6 šalių: Italijos, Graikijos, Ispanijos, Portugalijos, Lietuvos ir Belgijos. Projekto tikslai:

- Sukurti ir išbandyti mokymo modelį. Modelis yra pagrįstas kūrybinės dramos technika, nukreipta į protinę negalią turinčias moteris ir specialistus, siekiant apmokyti juos atpažinti, reaguoti ir pranešti apie seksualinio priekabiavimo ir smurto epizodus.
- Didinti informuotumą tarp specialistų (psichologų, socialinių darbuotojų, medicinos personalo, slaugytojų ir kt.), dirbančių neįgaliųjų seksualinio priekabiavimo rizikos, su kuria susiduria protinę negalią turinčios moterys, srityje, suteikiant jiems priemones skirtas vykdyti mokymų programą.

Šiame dokumente apžvelgiama smurto dėl lyties situacija Lietuvoje, moterų turinčių negalią padėtis smurto kontekste ir, dėka empirinės dalies interviu su specialistais ir sutrikimų turinčiomis moterimis, sukuriama prielaidos mokymo programos kūrimui.

2. Metodologija

Vykdamas teorinės dalies duomenų rinkimą bei analizę buvo atliekama:

- Literatūros analizė – apžvelgiami straipsniai, leidiniai ir kt., susiję su nagrinėjama tema, skirti teorinio problemos pagrindo formavimui.
- Antrinių duomenų analizė – analizuojami statistiniai duomenys, kitų tyrimų rezultatai, siekiant suprasti smurto prieš moteris mastą bei problematiką ir moterų su kognityviniais ir intelekto sutrikimais padėtį šiame kontekste.

Vykdamas empirinę tyrimo dalį buvo atliekami:

- Interviu su specialistais, dirbančiais su negalią turinčiomis moterimis. Interviu siekiama išsiaiškinti iššūkius, su kuriais susiduria specialistai smurto prieš moteris su kognityvine ar intelekto negalia kontekste bei atpažinti specialistų poreikius, pagal kuriuos bus kuriama mokymo programa.
- Motyvacinis interviu su kognityvinių ar intelekto sutrikimų turinčiomis moterimis. Nors motyvacinis interviu yra intervencinis metodas, skirtas sukurti pokytį asmens mąstysenoje ar elgesyje, jo principai itin tinkami ir intelekto ar kognityvinių sutrikimų turinčių asmenų grupei. Esminiai motyvacinio interviu aspektai naudoti šio projekto metu: atviri klausimai, leidžiantys informantui papasakoti savo individualią istoriją; patvirtinantys žodžiai ar veiksmai, suteikiantys informantui pozityvų jausmą, saugumą; refleksyvus klausymasis, išreiškiant empatiją; pokalbio apibendrinimai. Šie požymiai svarbūs, užtikrinant intelekto sutrikimų turinčios moters saugumo jausmą ir atvirumą, kalbant tokia sudėtinga ir jautria tema, kaip smurtas.

3. Teorinė analizė

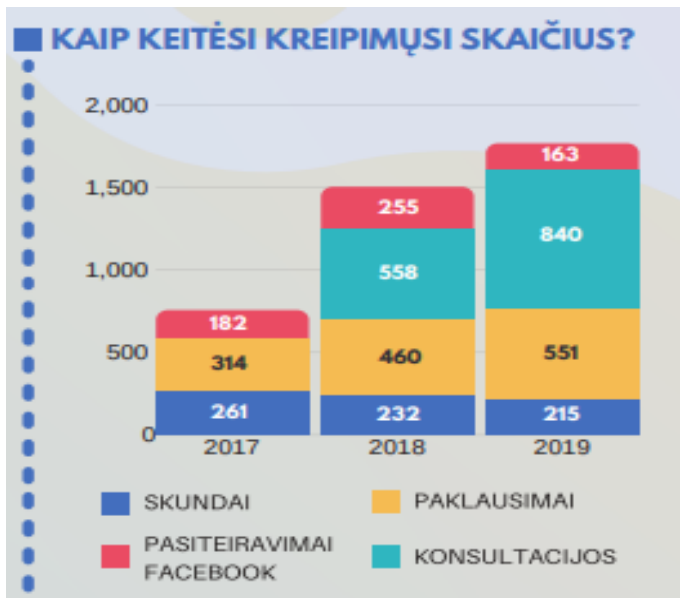
3.1 Bendra informacija apie situaciją Lietuvoje

Pastarieji dešimtmečiai neabejotinai prisidėjo prie Lietuvos kaitos lyčių santykių ir lygybės kontekste - Lietuvos narystė Europos Sąjungoje, moterų užimtumo didėjimas, tradicinių lyčių vaidmenų ir požiūrių į lyčių lygybę kaitos procesai ar legitimuotos ir instituciškai palaikomos lyčių lygybės skatinimo formos (Andrikienė ir Vaičiūnienė, 2016) yra tik dalis pokyčių, turėjusių įtakos lyčių santykiams dabartinėje Lietuvos visuomenėje. Visgi, remiantis EIGE sukurtu ir visoms ES valstybėms narėms apskaičiuotu Lyčių lygybės indeksu, "lyčių asimetrija Lietuvoje augo, kai lyčių lygybės vidurkis visoje ES didėjo. Neigiama tendencija fiksuojama keturiose iš šešių pagrindinių sričių: darbas, žinios, laikas, galia" (Andrikienė ir Vaičiūnienė, 2016, p. 33). Dažniausiai smurtas prieš moteris siejamas su istoriškai susiklosčiusiais nelygiais vyrų ir moterų galios santykiais (Andrikienė ir Vaičiūnienė, 2016), ką šiuo atveju mums iš esmės atskleidžia ir ankstesni lyčių lygybės indekso duomenys, ir 2019 metų indekso situacija, kuomet nustatyta, kad Lietuva nepadarė jokio proveržio ir progreso bei iš prieš keletą metų užimtos 19-tos vietos nukrito į 23-ią (lyginant ES šalių lygybės indekso duomenis).

3.2 Dabartiniai faktai ir statistika, susijusi su smurtu lyties pagrindu/seksoaliniu smurtu

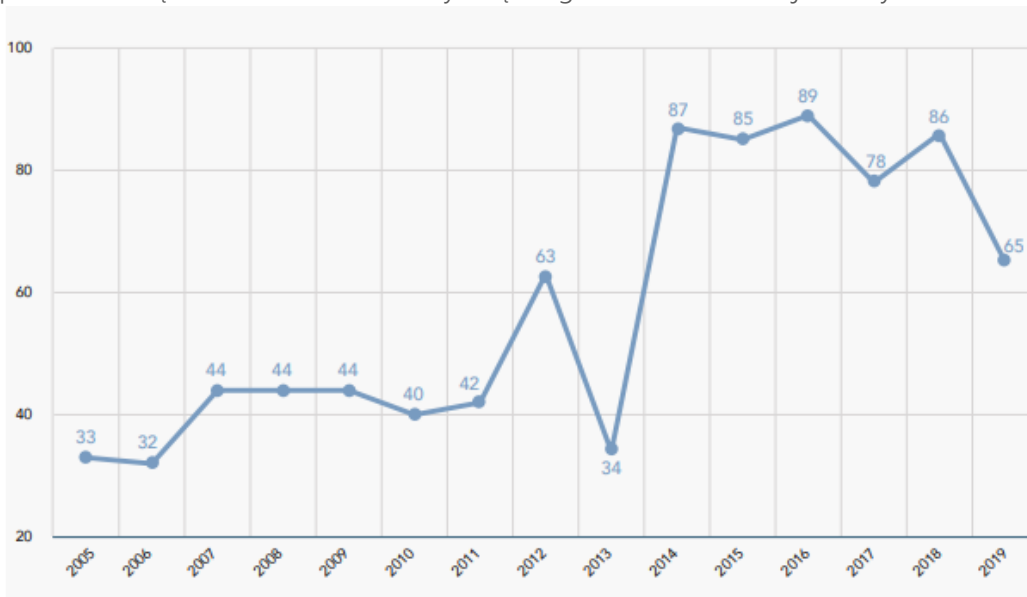
Remiantis šalyje atliekamais tyrimais ir nusikaltimų statistika, akivaizdu, kad nors smurto atvejai gali pasitaikyti bet kurios lyties pagrindu, moterys dažniau tampa įvairių smurto formų aukomis. 2014 metų visų Europos Sąjungos valstybių apklausa atskleidė, kad Lietuvoje 31 proc. moterų nuo 15 metų amžiaus yra patyrusios fizinį ir (arba) seksualinį smurtą (ne tik artimoje aplinkoje) (Chomentauskas ir kt., 2017). "Smurtas, nuo kurio neproporcingai dideliu mastu nukentčia tik vienos lyties asmenys, yra vadinamas smurtu lyties pagrindu. Šiam fenomenai priskiriamas ir smurtas prieš moteris artimoje aplinkoje" (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba,

2020, p. 65). Nagrinėjant smurto dėl lyties Lietuvoje statistiką, dažniausiai galima rasti informaciją apie smurtą artimoje aplinkoje arba lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (toliau - LGKT) pateikiamus duomenis dėl gautų ar ištirtų diskriminacijos dėl lyties atvejų (pavyzdžiui, tokių kaip seksualinis priekabiavimas darbo vietoje ir kt.) skaičių ir jų aprašymus. Remiantis LGKT 2019 metų ataskaita, kreipimusi į tarnybą skaičius ir toliau didėja (žr. Grafikas Nr. 1), o dažniausiai pasitaikantys skundai, kreipimaisi ar konsultacijos yra susiję su galimos diskriminacijos dėl lyties klausimais (2019 metais LGKT sulaukė 318 kreipimusių dėl lyties) (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba 2020).



Grafikas Nr. 1. Kreipimusi į lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą skaičius. Šaltinis: www.lygybe.lt

2019 metais visų kreipimusių į LGKT skaičių sudarė 38 proc. moterų, 28 proc. vyrų, 30 proc. juridinių asmenų ir 5 proc. anonimų. Grafike Nr. 2 matoma tyrimų dėl galimos diskriminacijos dėl lyties dinamika, kuriuos atliko LGKT.



Grafikas Nr. 2. Tyrimų dėl galimos diskriminacijos lyties pagrindu dinamika. Šaltinis: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2020). 2019 metų veiklos ataskaita. Vilnius

Tai pat 2018 metais atlikta reprezentatyvi gyventojų nuomonės apklausa, įgyvendinant projektą „Išbandant seksualinio priekabiavimo prevencijos mechanizmus“, atskleidė, kad „su nepageidaujamos seksualinio pobūdžio replikomis ir komplimentais susidūrė 26 proc. apklaustų moterų ir tik 5 proc. vyrų, o dažniausiai priekabiujama prie jaunų moterų“ (manoteises.lt, 2018).

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2019 m. užregistruoti 9 265 asmenys, nukentėję nuo dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruotų nusikaltimų. Dauguma (6,6 tūkst., arba 80,2 proc.) suaugusių nukentėjusiųjų buvo moterys, iš jų 79,2 proc. nukentėjo nuo intymaus partnerio smurto. Dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruoti nusikaltimai sudarė 16,2 proc. visų užregistruotų nusikaltimų (2018 m. smurto artimoje aplinkoje nusikaltimai sudarė 17,8 proc. visų nusikaltimų) (Lietuvos statistikos departamentas, 2020). 2019 metais „Baltijos tyrimų“ kompanijos atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje atskleidžia, kad „penktadalis apklaustųjų (19 %) pasisakė patyrę smurtą artimoje aplinkoje. Dar skaudžiau atrodo moterų patirtys – kas ketvirta (25 %) prisipažino, kad prieš ją buvo arba yra smurtaujama. 70 % smurtautojų – esami arba buvę sutuoktiniai, sugyventiniai. Likę – tėvai arba kiti artimi žmonės“ (Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, n.d.).

Konkrečiai seksualinis smurtas dažniausiai nėra išskiriamas detalizuojant jo atvejus ir smurto formas neretai persipina tarpusavyje, o ne reiškiasi pavieniui, tačiau galima rasti užregistruotų ir ištirtų nusikalstamų veikų (tokių kaip seksualinis išžaginimas ar išprievartavimas) prieš moteris skaičių. Visgi, neįgalumo aspektas nėra minimas tokioje statistikoje. Svarbu atkreipti dėmesį, kad tai tik oficialioji statistika, atspindinti tik praneštus atvejus, o seksualinio smurto poveikis neretai sukuria prielaidas moteriai nepranešti apie incidentą ar jausti gėdą bei kaltę, kas taip pat paskatina nesikreipti į institucijas ir apsunkena šios problemos analizavimą visos valstybės mastu. Visgi, remiantis Informatikos ir ryšių departamento duomenimis, 2019 metais užregistruota 51 išžaginimai (su pasikėsiniu) (ištirta – 21) ir 39 seksualiniai prievartavimai (ištirta – 22) (Informatikos ir ryšių departamentas, 2020). Statistikos departamento duomenys rodo, kad seksualinės prievartos nusikalstamų veikų artimoje aplinkoje 2019 m. buvo užregistruota 31 (2018 m. – 63, 2017 m. – 44). Visgi, oficialioji statistika taip pat rodo, kad dauguma seksualinės prievartos artimoje aplinkoje aukų yra 0-17 metų abiejų lyčių vaikai, o oficialiai užregistruoti seksualinio smurto nusikaltimų atvejai nebūtinai atspindi realų jų mastą, todėl tai taip pat apsunkena informacijos apie seksualinį smurtą prieš moterų grupę, ypač neįgaliųjų, detalizavimą.

Žiniasklaidos šaltiniai taip pat informuoja apie koronaviruso pandemijos (apytiksliai nuo 2020 kovo mėn.) Lietuvoje metu išaugusį smurto artimoje aplinkoje gaunamų pranešimų skaičių. Teigiama, kad „per pirmą šių metų ketvirtį policija registravo gerokai padidėjusį skambučių dėl smurto artimoje aplinkoje skaičių – 13 546. Tačiau specializuoti pagalbos centrai buvo informuoti tik apie 2 775 atvejus, t. y. atvejus, perduotus ikiteisminiam tyrimui pagal Baudžiamojo kodekso procesą. Nors 13 546 sudaro 20 proc. daugiau pagalbos prašymų dėl smurto artimoje aplinkoje, lyginant su praeitų metų pirmo ketvirčio statistika, ikiteisminių tyrimų šiais metais pradėta tik 5 proc. daugiau“ (Leinartė, 2020). Visgi, minimas tik padidėjęs pranešimų skaičius ir išaugusi rizika smurtui lyties pagrindu pasireikšti, smurtinių nusikaltimų pobūdis nėra detalizuojamas. Nėra ir informacijos apie neįgaliųjų moterų patiriamo smurto pokyčius pandemijos metu, išskyrus, teorinius tvirtinimus, kad ši grupė, ir taip esanti didesnėje rizikoje patirti smurtą, karantino metu, susiduria su dar didesne smurtinio elgesio rizika.

Nepaisant smurto paplitimo, pastebima, kad visuomenėje vyksta ir pokyčiai susiję su smurtu lyties pagrindu – atvejų skaičiaus kaita gali būti labiau susijusi su baimės viešinti smurto patyrimą mažėjimu negu su realiu atvejų skaičiaus aplinkoje padidėjimu (Purvanekienė ir kt., 2019). Lietuvai kovojant su smurtu dėl lyties ir visomis jo formomis, nežymiai kinta ir visuomenės nuostatos, kurios dažnai nebetoleruoja smurtinio elgesio, o informacijos apie tai sklaida suteikia nukentėjusiems žinių apie galimybes kreiptis į atitinkamas institucijas.

Visgi, tokie pokyčiai vyksta lėtai, o visuomenės nuostatos, kaip vienas iš esminių smurtinį elgesį palaikančių faktorių, vis dar nemaža dalimi persmelktos lyčių stereotipais. Pavyzdžiui, 2018 metais LGKT užsakymu atlikta visuomenės nuomonės reprezentatyvi apklausa apie lyčių stereotipus ir smurtą atskleidžia, kad visuomenė vis dar linkusi tradiciškai suvokti lyčių vaidmenis šeimoje, priskiriant moteriai pareigą pasirūpinti vyro poreikiais, jam paklusti (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2019a). „Iškreiptas moters vaidmens suvokimas savo ruožtu didina smurto prieš moteris riziką. Apklauso rezultatai iš dalies paaiškina, kodėl tiek daug moterų Lietuvoje patiria savo vyrų smurtą. Jei manoma, kad moteris privalo vyrą aptarnauti buityje ir seksualiai, vėliau, tokio elgesio nesulaukęs, vyras gali imtis įvairių veiksmų arba netgi smurto siekdamas priversti žmoną atlikti „savo pareigas“, būti paklusnia ir atitikti išankstinį lūkestį“ (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2019a, p. 53). Taip pat 2019 metais LGKT užsakymu atlikta reprezentatyvi apklausa

(Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2019b) atskleidžia, kad šalies gyventojai vis dar kaltina moteris dėl jų patirto smurto. „Apklausa atskleidė, kad 41 proc. respondentų pritaria teiginiui, kad moterys dažnai pačios išprovokuoja smurtą, 48 proc. mano, kad kaltindamos vyrus dėl smurto moterys linkusios sutirštinti spalvas, 76 proc. sutinka, kad, jei moteris iš tikrųjų nori, ji gali bet kada nutraukti santykius su smurtautoju. Nors visuomenės nuomonė po truputį keičiasi, šie įsitikinimai vis dar trukdo efektyviai kovoti su smurtu prieš moteris“ (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2020, p. 8). Taigi, smurto dėl lyties šaknys glūdi komplikuose visuomenės nuostatose ir gali sukurti prielaidas įvairių formų smurtui pasireikšti, įskaitant ir seksualinį smurtą prieš neįgalias moteris.

3.2.1 Seksualinis smurtas prieš moteris, turinčias kognityvinių ar intelekto sutrikimų

Neįgaliųjų patiriamo smurto oficialiai skelbiamos statistikos beveik nėra, tad situacijos apžvalgai galima naudoti tik ankstesnių fragmentiškų tyrimų duomenis. Visgi, visoje tolimesnėje analizėje minimi tyrimai ir statistiniai duomenys apima bet kurią negalios formą (kompleksinę, intelekto, psichikos, klausos, judėjimo ar kt.) turinčias moteris, neišskiriant konkrečiai intelekto ar kognityvinių sutrikimų turinčių moterų padėties, kuri prieinamoje informacijoje nėra aptariama. Remiantis 2018 m. Lietuvos neįgaliųjų draugijos atlikta neįgaliųjų moterų ir mergaičių apklausa (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018), daugiausia negalios moterys (32,1 proc.) ir mergaitės (39,3 proc.) nurodė patyrusios psichologinį smurtą. Fizinio smurto patirtį nurodė 20,9 proc. moterų ir 23,4 proc. mergaičių. 5,9 proc. neįgalių moterų ir apie 4 proc. mergaičių nurodė patyrusios ir seksualinį smurtą, dar 17,9 proc. moterų negalėjo ar nenorėjo atsakyti į klausimą, kas taip pat yra didelė apklaustųjų dalis. Tyrėjai pateikia galimą paaiškinimą, kad nenoras atsakyti į klausimą gali simbolizuoti polinkį nuslėpti smurtinius incidentus arba negebėjimą identifikuoti tam tikrų veiksmų kaip smurtinių. Lietuvos negalios organizacijų forumo prezidentė Dovilė Juodkaitė pastebi, kad tuo tarpu, „oficiali statistika skelbia, kad per pastaruosius 5 metus nė viena neįgali moteris artimoje aplinkoje nepatyrė seksualinės prievartos, nors ekspertai šią smurto rūšį išskiria kaip vieną didžiausių rizikų. Užsienio tyrimai nurodo, kad iki 10 kartų labiau tikėtina, jog moterys su negalia patirs seksualinę prievartą“ (tv3.lt, 2020). Taip pat D. Juodkaitė, remdamasi tik su oficialiu kreipimusi gautais duomenimis, priduria, kad 2017 m. „iš 272 nuo smurtautojų nukentėjusių neįgalių moterų su prievarta artimoje aplinkoje susidūrė 164, ir tai sudarė 60 proc. visų nukentėjusių moterų su negalia. Taigi smurtą artimoje aplinkoje patiria dvi iš trijų negalių turinčių moterų“ (tv3.lt, 2020), tačiau nėra informacijos apie konkrečiai intelekto ir kognityvinių sutrikimų turinčių moterų patiriamus smurto atvejus.

3.3 Smurto lyties pagrindu/seksualinio smurto formos ir apibrėžimai

Smurtas lyties pagrindu yra apibrėžiamas kaip „prieš asmenį nukreiptas smurtas dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lytinės raiškos“ (Europos lyčių lygybės institutas, n.d.). Dažniausiai įvardijamos smurto formos – fizinis, psichologinis, ekonominis ir seksualinis smurtas, tačiau šios formos neabejotinai gali pasireikšti ir vienu

metu ar pasižymėti ne vien teoriškai įvardijamais bruožais. Bene lengviausiai atpažįstamas yra fizinis smurtas, kuris „siekia sukelti skausmą ir (arba) sužaloti. Kaip ir kitų smurto formų atveju, pagrindinis tikslas yra ne tik sukelti fizinį skausmą, bet ir apriboti kito asmens apsisprendimo laisvę“ (Forumas „Moterys moterims“, n.d). Tuo tarpu psichologinis smurtas, pasižymintis kontroliavimu, pajuokomis, žeminimu, grasinimais ir ekonominis smurtas, pasižymintis nuosavybės užgrobimu, būtinų išteklių atėmimu, užd darbo kontroliavimu, draudimu dirbti ar asmens pašalinimu iš sprendimų priėmimo proceso, tampa sunkiau atpažįstamais (Forumas „Moterys moterims“, n.d). Seksualinis smurtas apima platų ir neretai sunkiai identifikuojamų veiksmų spektrą, apibrėžiantį šią smurto rūšį. Seksualinis smurtas – „yra kėsinimasis ne tik į asmens gyvybę, sveikatą, asmens kūno neliečiamumą, bet ir socialinę, seksualinę laisvę, asmenybės garbę ir orumą, t.y. tuo pačiu metu seksualiniame smurte pasireiškia fizinio ir psichologinio smurto bruožai“ (Vilniaus moterų namai, 2013). „Seksualinis smurtas apima visas priverstinio lytinio akto formas, įskaitant prievartinį seksualinį nepageidaujamus veiksmus (paprastai pasikartojančius ir likusius be atsako), seksualinius užpuolimus ar nepageidautinus seksualinio pobūdžio žodinius ar fizinius veiksmus, intervenciją į lyties organus ir kt., naudojant jėgą, prievartą, bauginimą arba pasinaudojant tuo, kad asmuo negali duoti sutikimo, asmeninių žmogaus ribų peržengimą ir t.t.“ (Forumas „Moterys moterims“, n.d.). Seksualinis priekabiavimas taip pat yra viena iš seksualinio smurto ir diskriminacijos raiškos formų, apibrėžiama kaip „nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“ (Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 2 str., 2017).

3.4 Informacija apie seksualinį smurtą prieš moteris, turinčias kognityvinių ar intelekto sutrikimų

Nors „diskriminacija dėl negalios turėjimo Lietuvoje jau yra sulaukusi tyrėjų dėmesio, diskriminacija dėl lyties neįgaliųjų grupėje yra dar labai maža tyrinėtą“ (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018, p. 3). Neįgaliųjų moterų situaciją Lietuvoje iš esmės detalios nagrinėjo tik du tyrimai – 2014 metais lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos inicijuotas kokybinis tyrimas „Negalią turinčių moterų padėties tyrimas“ bei minėtas 2018 metų Lietuvos neįgaliųjų draugijos atliktas tyrimas „Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“.

Lietuvos Respublikos Seimui 2010 m. gegužės mėn. ratifikavus Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvenciją (toliau – Konvencija), šalis įsipareigojo užtikrinti Konvencijos nuostatų įgyvendinimą bei nustatytu periodiškumu teikti jos įgyvendinimo ataskaitas, tad siekiant pamatuoti Konvencijos principų veikimą ir efektyvumą, atlikti minėtieji tyrimai, analizuojantys neįgaliųjų moterų padėtį Lietuvoje.

Kokybinis „Negalią turinčių moterų padėties tyrimas“ (2014) atliktas siekiant ištirti neįgaliųjų moterų ir mergaičių nuomonę apie jų padėtį Jungtinių tautų Neįgaliųjų teisių konvencijoje išskirtose srityse, tokiose kaip: paslaugų prieinamumas ir mobilumas; saugumas ir privatumas; santykiai šeimoje; sveikata ir kt. Visgi nors tyrimas aptaria kai kurias diskriminacijos apraiškas, nėra paliečiama seksualinio ar kito smurto problema, išskyrus įstatymus, kurie pabrėžia neįgaliųjų moterų didesnę pažeidžiamumą seksualinio smurto kontekste bei įstatymines priemones ar prevencinio pobūdžio dokumentus, ataskaitas, aptariančias smurtą prieš neįgalias moteris.

Tyrimas „Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ (2018) taip pat apžvelgė tokias pat neįgaliųjų moterų gyvenimo sritis, tačiau pastarajame tyrime galima rasti daugiau įžvalgų apie neįgaliųjų moterų patiriamą smurtą bei diskriminaciją. Papildant jau minėtus šio tyrimo apklausos duomenis, pažymima, kad klausimas apie smurtą

„yra labai jautrus, tad sunku gauti patikimus rezultatus, nes paprastai žmonės nėra linkę atskleisti smurto, ypač seksualinio, patirtį“ (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018, p. 59). Tai apsunkina ir galimybę apžvelgti „tikrąją“ smurto dėl lyties prieš neįgalias moteris situaciją, nes daugelis smurto atvejų gali būti nepranešami arba neįsisavinami kaip smurtas dėl neįgaliųjų švietimo apie tai stokos.

Taip pat informacijos apie smurtą artimoje aplinkoje prieš neįgalias moteris galima rasti moterų informacijos centro kartu su partneriais inicijuoto ir 2019 metais atlikto kokybinio tyrimo ataskaitoje „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas“. Tyrimas pateikia įžvalgas ir rekomendacijas neįgaliųjų patiriamo smurto kontekste, tačiau jį galima laikyti tik žvalgomuoju, nes apklausta tik viena neįgaliųjų organizacijos atstovė ir du neįgalieji nukentėję nuo smurto artimoje aplinkoje (vyras ir moteris). Pagrindinės tyrimo pateikiamos įžvalgos ir rekomendacijos: „neįgalios moterys ir mergaitės turi gauti tinkamą švietimą apie smurtą ir savigyną, kad galėtų suvokti smurto riziką ir nuo jo apsisaugoti“ (Purvaneckienė ir kt. 2019: 78), neįgalieji dažnai nežino, kur kreiptis nukentėjus nuo smurto, todėl reikalingas efektyvesnis informacijos teikimo mechanizmas. Taip pat yra poreikis „gerinti socialinių darbuotojų gebėjimus atpažinti panaudotą smurtą neįgaliojo atžvilgiu ir garantuoti apsaugą nuo jo“ (Purvaneckienė ir kt. 2019: 78).

Kadangi tyrimų, nagrinėjančių smurtą dėl lyties negalią turinčių moterų grupėje beveik nėra, įprasta gretinti užsienio tyrimų išvadas ir pagal jas nuspėti Lietuvos neįgalių moterų situaciją, kadangi tai yra vienas iš būdų numatyti pažeidžiamos grupės patiriamo smurto tendencijas. „Užsienio tyrimai rodo, kad moterys su negalia dažniau patiria smurtą, sužalojimus, prievartą, aplaidumą ir nepriežiūrą, blogą elgesį ir išnaudojimą nei vyrai su negalia; moterys su negalia dažniau tampa nusikaltimo aukomis, tačiau retai apie šiuos nusikaltimus yra pranešama teisės saugos organams; neįgalios moterys mažiausiai du kartus daugiau patiria užpuolimus, išprievartavimus ar išnaudojimą nei moterys, neturinčios negalios“ (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018, p. 58).

Minėtieji tyrimai atskleidžia, kad moterys ir mergaitės su negalia patiria dvigubą diskriminaciją ir yra labiau pažeidžiamos tiek dėl negalios turėjimo, tiek dėl buvimo moteriškos lyties (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018). „Neįgalūs asmenys beveik du kartus dažniau patiria smurtą artimoje aplinkoje ir net tris kartus rečiau kreipiasi pagalbos. Prieš neįgaliuosius dažnai smurtauja juos prižiūrintys ar slaugantys asmenys, kurie gyvena iš neįgalaus asmens gaunamų išmokų. Tai visuomenės grupė, kuri yra iš dalies izoliuota nuo informacijos. Policijos pareigūnai dažnai būna vieninteliai, iš kurių neįgalieji gauna informaciją apie savo teises. Tačiau jiems kai kuriais atvejais gali trūkti kompetencijos bendraujant su negalią turinčiais žmonėmis. Be to, neįgalieji sunkiau suvokia informaciją, dažnai ją užmiršta“ (Specializuotos kompleksinės pagalbos centras, n.d.). Pastebėta, kad neįgalios moterys ir mergaitės tiek palyginus su negalią turinčiais vyrais ir berniukais, tiek su moterimis be negalios turi didesnę riziką patirti smurtą dėl ilgalaikio priklausymo nuo kitų pagalbos, bejėgiškumo ir dėl to, kad smurtaujantys prieš jas žmonės mažiau tikisi, kad jų nusikaltimas bus atskleistas, jaučiasi nebaudžiami“ (Purvaneckienė ir kt., 2019, p. 78). Taip pat svarbus pastebėjimas yra tai, kad „moterys ir mergaitės su negalia negauna tinkamo seksualinio švietimo, todėl jomis lengviau manipuliuoti“ (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2019c).

Apibendrinant atliktus tyrimus ir statistinius duomenis, nėra šaltinių, kuriuose būtų išskiriama intelekto negalią turinčių moterų situacija seksualinio smurto ir smurto dėl lyties kontekste. Lietuvos neįgaliųjų draugijos tyrimas (2018) į apklaustųjų grupę įtraukė ir moteris turinčias intelektinių ir psichikos sutrikimų, tačiau negalios pobūdis nėra detalizuojamas rezultatų aptarime. Tad, statistikos ar bet kokios informacijos apie konkrečiai moterų su intelekto negalia grupę smurto kontekste iš esmės nėra, nes visi negalios tipai tyrimų rezultatuose niekaip nediferencijuojami.

3.5 Nacionalinė teisinė sistema prieš smurtą lyties pagrindu (įstatymai prieš smurtą lyties pagrindu)

Įstatymiškai LR konstitucijos 29 str. skelbia, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs. Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“. Seksualinis smurtas, toks kaip išžaginimas, seksualinis prievartavimas, seksualinis priekabiavimas yra laikomi nusikaltimais ir išskirti LR Baudžiamojo Kodekso 21 skyriaus 149-153 straipsniuose, detalizuojančiuose tokio smurto pobūdį ir taikytinas bausmes už jo vykdymą. Taip pat, LR BK 169 str. nustato diskriminavimo dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės nusikalstamumo pobūdį bei skiriamas nuobaudas tokio elgesio atveju.

Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (1998) reglamentuoja moterų ir vyrų lygybę. Šio įstatymo nuostatomis galima remtis tokiomis situacijomis, kai moterys, įskaitant turinčias negalią, galimai diskriminuojamos lyties pagrindu. Lietuvos Respublikos vyriausybės parengtame pirminės ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo projekte teigiama, jog šis įstatymas negalią turinčių moterų situacijos kontekste svarbus, nes apibrėžia sąvokas (moterų ir vyrų lygių galimybių, diskriminacijos (tiek tiesioginės, tiek netiesioginės), moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo, seksualinio priekabiavimo, priekabiavimo). Taip pat jis nurodo, kokie veiksmai laikytini diskriminacija bei ją uždraudžia ir apibrėžia taikymo sritis. Įstatymas taip pat detalizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų atsakomybę pagal kompetenciją rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas moterų ir vyrų lygioms galimybėms užtikrinti. 2017 metų įstatymo pataisa įtraukė diskriminacijos, priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo apibrėžimus, į įstatymą grąžinta nuostata, draudžianti ne tik seksualinį priekabiavimą, bet ir priekabiavimą dėl asmens lyties darbo vietoje ar bet kitą diskriminaciją lyties pagrindu.

Lietuvoje nuo 2003 metų lapkričio 18 dienos įsigaliojo Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas, kurio tikslas užtikrinti, kad būtų įgyvendintas LR Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės nepriklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos lygių galimybių kontrolieriaus ir Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisijos prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos teisinius pagrindus ir įgaliojimus, taip pat skundų pateikimą ir tyrimą.

Siekiant apsaugoti ir užtikrinti asmenų nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje 2011 m. gegužės 26 d. LR Seimas priėmė Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą. Šis įstatymas taikomas tais atvejais, kai fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis, kt. smurtas. panaudojamas artimoje aplinkoje ir numato, jog įvykus smurto artimoje aplinkoje faktui, baudžiamasis procesas pradedamas nereikalaujant nukentėjusio asmens skundo ar jo atstovo pareiškimo. Pagal šį įstatymą, egzistuoja galimybė smurtautoją teismo skirtam laikotarpiui iškeldinti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, taip pat įpareigoti smurtautoją nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, nieiškoti ryšių su juo. Įstatyme numatomos šios smurtą patyrusio asmens teisės: gauti iš policijos pareigūno ir iš specializuotos pagalbos centro informaciją apie įstaigas, teikiančias pagalbą, taip pat teisę gauti specializuotą kompleksinę pagalbą ir kitą pagalbą, apimančią psichologo, teisinės, socialinės, sveikatos priežiūros, švietimo, apgyvendinimo ir kitas būtinas paslaugas, teikiamas valstybės, savivaldybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų. Įstatymas reikšmingas tuo, jog saugo ir negalią turinčias moteris, lygiai kaip kitus asmenis, potencialiai galinčius patirti smurtą artimoje aplinkoje. (Lietuvos neįgaliųjų draugija, 2018).

3.6 Nacionalinė seksualinio smurto prevencijos sistema

Nacionaliniu lygmeniu vykdoma valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa ir valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programa, kuri taip pat apima smurto temas.

Lietuva yra Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW) narė. Šios konvencijos pagrindu Lietuva aktyviai siekia lyčių lygybės ir kuria prevencinius mechanizmus prieš moterų diskriminaciją. 2019 metais moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas svarstė Lietuvos įvykdytų ir tolimesnių veiksmų ataskaitą (šeštąjį periodinį pranešimą CEDAW/C/LTU/CO/6). Komitetas palankiai vertino „progresą, kurį šalis padarė po 2014 m. vykusio Valstybės narės penktojo periodinio pranešimo (CEDAW/C/LTU/5) svarstymo, įgyvendindama reformas įstatymų leidybos srityje, ypač priimdama šiuos teisės aktus:

(a) Lygių galimybių įstatymo ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pakeitimai:

- (i) 2019 m. Lygių galimybių kontrolieriaus atsakomybių išplėtimas prižiūrint Neįgaliųjų teisių konvencijos vykdymą, apimant ir neįgalias moteris bei mergaites;
- (ii) 2017 m. apsaugos nuo seksualinio priekabiavimo užtikrinimas ne tik pagal terminuotas sutartis dirbantiems darbuotojams ir valstybės tarnautojams, bet ir ieškantiems darbo;
- (iii) 2016 m. išaiškinant, jog diskriminacija apima ir moterų diskriminaciją dėl nėštumo arba motinystės ir, jog darbovietėje draudžiamas ne tik seksualinis, bet ir bet kokios kitos formos priekabiavimas;
- (iv) 2014 m. reikalaujant, kad valstybinės institucijos, taip pat ir savivaldybės, numatytų priemones, užtikrinančias lygias moterų ir vyrų galimybes strateginio planavimo dokumentuose ir/arba strateginiuose veiksmų planuose, taip pat siekiant užkirsti kelią ir kovoti su seksualiniu priekabiavimu mokyklose, aukštojo mokslo įstaigose ir darbovietėse“ (JT Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas, 2019).

CEDAW konvencija paskatino ir kitus pokyčius siekiant užkirsti kelią diskriminacijai dėl lyties ir smurtui artimoje aplinkoje, pavyzdžiui buvo įvykdyti šie baudžiamojo kodekso pakeitimai:

- „(i) 2017 m. nustatant baudžiamąją atsakomybę už diskriminaciją arba neapykantos kurstymą, be kita ko, dėl biologinės lyties, lyties ir seksualinės orientacijos;
- (ii) 2015 m. laikinosios apsaugos orderių teikimas smurto šeimoje atvejais, įskaitant ir kaltininkui, gyvenančiam atskirai bei nesiartinančiam prie aukos“ ir kiti pakeitimai (JT Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas, 2019).

Lietuva yra ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (EŽTK) narė, kuria taip pat siekiama bet kokios diskriminacijos uždraudimo, įskaitant diskriminaciją lyties pagrindu, kas prisideda prie smurto prieš moteris prevencijos.

Lietuvoje 2011 m. priimtas minėtasis Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas (ANSAA). „Įstatymas nuo smurto artimoje aplinkoje gina visus – vyrus ir moteris, vaikus ir senelius, tačiau dažniausiai jis taikomas smurtą artimoje aplinkoje patiriančioms moterims. Pagal įstatymą sukurtas specialiosios pagalbos centrų (SPC) tinklas, skirtas teikti pagalbą smurtą išgyvenusiems asmenims – nuo 2016 m. pagalba teikiama visą parą. Įstatyme numatytos tiek bendrosios prevencijos priemonės, tiek konkrečios priemonės, kurios padeda apsaugoti smurtą patyrusį asmenį nuo pakartotinio smurto“ (Vaigė, 2016, p. 91). Valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir nevyriausybinių organizacijų įgyvendina šias prevencijos priemones ar projektus, skirtus užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje: švietimo ir informavimo kampanijas, mokymus, kvalifikacijos kėlimo kursus, mokymus apie smurto sprendimo būdus, atpažinimą ir kt.

Lietuva yra pasirašiusi, tačiau iki šiol neratifikavusi Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo, kuri įsigaliojo 2014 m. (Stambulo Konvencija). Šis

dokumentas laikomas esminiu regioninės teisės aktu, įtvirtinančiu bendrąsias valstybių pareigas užkirsti kelią smurtui ir numatančiu išsamias prevencijos priemones.

3.6.1 Seksualinis smurtas prieš moteris, turinčias kognityvinių ar intelekto sutrikimų

2010 metais Lietuva ratifikavo JT neįgaliųjų teisių konvenciją (Daugiau informacijos: <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>), skirtą skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat skatinti pagarbą šių asmenų prigimtiniam orumui. Konvencijos 16 straipsnis pabrėžią laisvę nebūti išnaudojamam, nepatirti smurto ir prievartos, tiek namų aplinkoje, tiek už jos ribų.

Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (CEDAW) komitetas 2019 metais taip pat įvertino neįgaliųjų moterų Lietuvoje padėtį. Komitetas pateikė susirūpinimą, susijusį su smurtu prieš neįgalias moteris, dėl:

„(a) Pranešimų apie priverstinius abortus, priverstinį sterilizavimą, kūdikio atėmimą, globėjų ar kitų gyventojų seksualinę prievartą globos įstaigose, jų medicininės priežiūros ir psichologinių poreikių nepaisymą arba priverstinį paguldymą į psichiatrijos ar socialinės globos įstaigas;

(b) To, kad trūksta specialių apsaugos priemonių moterims su negalia, įskaitant intelekto ar psichosocialinę negalią turinčias moteris, nukentėjusias nuo smurto prieš moteris, ypač seksualinio smurto, bei specialiai joms pritaikytų paslaugų“ (JT Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas, 2019).

Komitetas ragina Lietuvą:

- Stiprinti priemones, užtikrinančias, kad neįgalios moterys nepatirtų smurto dėl lyties (43 straipsnio a dalis);
- Užtikrinti, kad moterys ir mergaitės su negalia turėtų teisę laisvai ir atsakingai spręsti su jų seksualumu susijusius klausimus, įskaitant lytinę ir reprodukcinę sveikatą, be prievartos, diskriminacijos ir smurto (43 straipsnio d dalis).

Komiteto nurodymu, Lietuva paankstinta tvarka, per dvejus metus (2021 metais), turės pateikti informaciją apie priemones, kurių buvo imtasi įgyvendinant kai kurias rekomendacijas – viena iš jų 43 straipsnio d dalies rekomendacija. Bendra periodinė ataskaita komitetui bus pateikiama 2023 metų lapkritį.

Taip pat 2016 m. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetas Lietuvai pateiktose rekomendacijose dėl žmonių su negalia situacijos gerinimo nurodė peržiūrėti Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2015–2021 metų programos įgyvendinimo veiksmų planą ir aiškiai susitelkti ties moterų ir mergaičių su negalia diskriminacijos prevencija ir panaikinimu. Taip pat nurodyta sustiprinti asmenų su negalia, ypač moterų ir mergaičių, apsaugą nuo smurto, išnaudojimo ir prievartos, ir tai padaryti įsteigiant įtraukiančias ir prieinamas paramos nukentėjusiems paslaugas, įskaitant prieinamas pagalbos linijas, prieglaudas, informavimo ir skundų mechanizmus, taip pat policijos, sveikatos apsaugos darbuotojų, socialinių darbuotojų ir kitų informuotumo didinimą bei mokymus apie tai, kaip padėti smurto aukoms – asmenims su negalia.

Kadangi dauguma intelekto negalią turinčių moterų lankosi specializuotuose užimtumo centruose ar gyvena socialinės globos namuose, pravartu paminėti socialinės globos normas, kurių vienas iš siekių yra mažinti smurto riziką, supažindinant įstaigose gyvenantį asmenį su teise pranešti apie bet kokius smurto atvejus. Senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, taikomos socialinės globos namams, specializuotiems slaugos ir socialinės globos namams ir grupinio gyvenimo namams nustato, kad jose gyvenantis „asmuo yra supažindintas su savo teise kreiptis į socialinės

globos įstaigos administraciją, personalą ar institucijas už socialinės globos įstaigos ribų dėl įvykusios ar galimos fizinės, psichologinės, materialinės ar finansinės, seksualinės prievartos, diskriminacijos ar kitų asmens teisių pažeidimų. Asmens kreipimosi teisė nėra varžoma ir asmuo su tuo yra supažindintas“ (Socialinės globos normų aprašo 4 priedas, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. liepos 14 d. įsakymo Nr. A1-377 redakcija).

Pagrindinė įstaiga, užsiimanti negalią turinčių asmenų klausimais yra Neįgaliųjų reikalų departamentas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kurio misija – planuoti, organizuoti ir koordinuoti neįgaliųjų socialinės integracijos politikos priemonių įgyvendinimą siekiant sudaryti neįgaliesiems lygias teises ir galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Taip pat Lietuvos neįgaliųjų forumas (LNF) – „skėtinė nacionalines neįgaliųjų organizacijas vienijanti asociacija, kurios tikslas yra ginti žmonių su negalia pilietines, socialines ir ekonomines teises. Viena iš strateginių LNF veiklos krypčių yra Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo užtikrinimas ir stebėseną“ (Šumskienė ir kt. 2014, p. 16), tačiau šiose organizacijose nėra išskiriama veikla konkrečiai su smurtu prieš neįgalias moteris.

2019 metais LGKT kontrolierė subūrė Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisiją. Žmonių su negalia teisių stebėsenos komisija prie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos skirta vykdyti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau Konvencijos) įgyvendinimo priežiūrą.

3.7 Nacionalinės seksualinio smurto prevencijos priemonės

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) – savarankiška institucija, atskaitinga Seimui. Į kontrolieriaus tarnybą gali kreiptis vyrai ir moterys, patyrę diskriminaciją dėl savo lyties darbo, švietimo, prekių ir paslaugų teikimo sferose ar patyrę seksualinį priekabiavimą. Tarnyba teikia konsultacijas, priima skundus, susijusius su diskriminacija, atlieka jų tyrimus ir kt. LGKT 2012 metais taip pat publikavo leidinį „Metodinės rekomendacijos dėl seksualinio priekabiavimo dėl lyties bei nurodymo diskriminuoti prevencijos“. „Kalbant apie negalią turinčių moterų teisių apsaugą ir užtikrinimą, tai – reikšmingiausia institucija, į kurią šios socialinės grupės atstovės gali kreiptis dėl patirtos diskriminacijos ir kuri turi visus įgaliojimus tirti atitinkamus skundus“ (Šumskienė ir kt., 2014, p. 15), suteikia galimybę kreiptis bei konsultuotis tiek nuotoliniu, tiek tiesioginiu būdu, skundų teikimas taip pat galimas įvairiomis formomis. Ši institucija koncentruojasi tik į smurtą, kuris reiškiasi diskriminacijos forma (pavyzdžiui, seksualinis priekabiavimas), todėl patyrus kitokį seksualinį ar kito pobūdžio smurtą, reikėtų kreiptis į kitas įstaigas.

Smurtą patyrusiems asmenims Lietuvoje pagalbą teikia specializuoti pagalbos centrai. Lietuvos moterų teisių įtvirtinimo asociacija vienija 17 moterų nevyriausybinių organizacijų, atliekančių Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų (SKPC) funkcijas ir teikiančių pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims (asociacija įsteigta 2018 metais). Specializuotos pagalbos centrai pagalbą nukentėjusiems nuo smurto teikia visose 60 savivaldybių (Daugiau informacijos: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/seimos-politika/smurto-artimoje-aplinkoje-prevencija>). Taip pat „visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje veikia moterų krizių centrai, teikiantys pagalbą moterims, nukentėjusioms nuo savo sutuoktinių ir partnerių smurto. Moterų krizių centrai dirba svarbų krizių intervencijos bei profilaktikos (prevencijos) darbą, teikia neatidėliotiną bei tęstinę pagalbą smurtą ir prievartą patyrusioms moterims. Organizacijos taip pat užsiima atstovavimu, siekdamas tobulinti įstatyminę Lietuvos bazę smurto prieš moteris įveikimo srityje, formuoti atitinkamą politiką bei diegti pažangią praktiką. Organizacijos taip pat gali suteikti laikiną prieglobstį smurtą artimoje aplinkoje patyrusioms moterims. Nukentėjusieji nuo smurto artimoje aplinkoje gali apsistoti savivaldybėse veikiančiuose krizių centruose, laikino apgyvendinimo įstaigose motinoms ir vaikams. 2017 m. Lietuvoje veikė 49 krizių centrai, kuriuose buvo 790 vietų“ (Šeštasis pranešimas apie Jungtinių Tautų Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimą Lietuvoje, 2018, p. 22).

Lietuvoje visą parą veikia nemokama „Pagalbos moterims linija“, teikianti emocinę pagalbą tiek smurto, tiek kitais klausimais.

Tačiau specializuotos pagalbos nuo seksualinio smurto ar smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems neįgaliesiems neteikia niekas, pagalba jiems teikiama bendra tvarka, galimai neatsižvelgiant į specialius poreikius.

Iniciatyvos smurto artimoje aplinkoje prevencijai bei mažinimui:

- Šviečiamojo pobūdžio Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos iniciatyva „BŪK STIPRI“. Iniciatyvos tikslas – informuoti visuomenę apie smurtą, jo formas, kitas iniciatyvas bei nukreipti ten, kur galėtų būti suteikta pagalba ir parama smurto atveju, Iniciatyvos tinklalapis: <http://www.bukstipri.lt/>. Projekto metu 2017 metais sukurtas pirmasis Lietuvoje smurto prevencijos komiksas „Birutė Bebaimė“, prieinamas adresu: <http://bukstipri.lt/saa-kas-tai/prevenciniai-projektai/43>.
- 2017-2019 metais įgyvendintas projektas „Stop smurtui prieš moteris – nuo sąmoningumo didinimo iki nulinio aukų kaltinimo“, kurio tikslas - didinti visuomenės suvokimą ir žinias apie smurtą prieš moteris ir smurto formas, skatinti nulinę toleranciją smurtui ir smurto aukų kaltinimui. Projekto metu įkurtas internetinis tinklapis pateikia išsamią informaciją apie pagalbos, nukentėjus nuo smurto, teikimą, rekomendacijas specialistams bei kitiems asmenims, geruosius pavyzdžius apie moteris, patyrusias smurtą ir kt. Projekto metu taip pat vykdytos kampanijos „Tai irgi smurtas“, „Palaikyk“, kurių tikslas buvo platinti vaizdinę ir informacinę medžiagą apie smurtą prieš moteris (vaizdo įrašų, plakatų ir kt. formatu). Kampanijos „Moterys moterims“ metu įkurtas pirmasis Lietuvoje savitarpio pagalbos virtualus forumas moterims, patyrusioms ar patiriančioms smurtą. Daugiau informacijos apie projektą ir kampanijas: <https://www.visureikalas.lt/lt>.
- 2019-2021 metų laikotarpyje vykstantis projektas „BRIDGE: vietos bendruomenių stiprinimas efektyviai kovai su smurtu lyties pagrindu artimoje aplinkoje“. Projekto tikslas – sustiprinti atsaką į smurtą lyties pagrindu artimoje aplinkoje vietos bendruomenėse ir užtikrinti efektyvią smurto prevenciją. Daugiau informacijos: <https://www.lygybe.lt/lt/bridge>.
- Kiekvienais metais Lietuvoje organizuojama tarptautinė kampanija „16 dienų prieš smurtą prieš moteris“, kurios metu visoje Lietuvoje nevyriausybės organizacijos vykdo iniciatyvas skirtas kovai su smurtu prieš moteris.

Visgi, akivaizdu, kad įstaigos ar iniciatyvos, skirtos smurto prieš moteris prevencijai bei mažinimui, yra skirtos visoms moterų grupėms ir plačiai visuomenei, o prevencinių iniciatyvų moterims turinčioms intelekto ar kognityvinių sutrikimų, iš esmės nėra. Bendro pobūdžio prevencinės kampanijos, pagalbos resursai, gali būti sudėtingai pasiekiami moterims turinčioms intelekto negalią, nes intelektualiniai sutrikimai gali apsunkinti gebėjimą atrasti, perskaityti bei suvokti pateikiamą informaciją apie smurtą, tad trūksta iniciatyvų, kurios atsižvelgtų į negalią turinčių moterų poreikius ir siektų užkirsti smurto riziką bei atvejus šiai grupei.

3.8 Gerosios praktikos ir ištekliai, kuriuos naudoja asmenys ir specialistai, nustatydami, užkirsdami kelią ir pranešdami apie seksualinio priekabiavimo/smurto atvejus prieš moteris su intelektualiais sutrikimais

Ankstesniame skyriuje išvardintos iniciatyvos gali būti laikomos gerosiomis praktikomis, mažinant smurto dėl lyties paplitimą ir riziką. Smurtas prieš moteris yra gana aktyviai adresuojamas iniciatyvų metu ar organizuojant mokymus, edukacinius renginius, platinant informacinę medžiagą specialistams, plačiai visuomenei. Vis daugėja mokymų apie smurtą, jo formas, atpažinimą, kurių keli pavyzdžiai pateikiami žemiau:

- Internetiniai nemokami kursai "Sisteminis smurtas prieš moteris artimoje aplinkoje - kas tai?". Daugiau informacijos: <https://www.visureikalas.lt/naujienos/specialistams/2019/06/kursai>.
- Projekto „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas“ metu organizuoti mokymai visų Lietuvos savivaldybių, valstybinių institucijų ir nevyriausybinų organizacijų darbuotojams, dirbantiems smurto artimoje aplinkoje problematikos srityje.
- Lietuvos žmogaus teisių centras kartu su Lygių galimybių plėtros centru 2018-2019 metais vykdė projektą „Jos balsas: įgalinant seksualinio priekabiavimo ir smurto aukas“, kurio metu buvo organizuojami mokymai darbuotojams, teisinėms institucijoms, vykdoma informacijos sklaida visuomenei, siekiant suteikti žinių kaip atpažinti seksualinį smurtą, priekabiavimą, kaip teikti pagalbą šio smurto aukoms ir užtikrinti viso to prevenciją. Daugiau informacijos: <https://manoteises.lt/lztc/projektas-jos-balsas-igalinant-seksualinio-priekabiavimo-ir-smurto-aukas/>.

Gerųjų praktikų, susijusių su intelekto negalią turinčiomis moterimis, deja, nėra, tačiau yra kelios patvirtintos socialinių darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo programos, susijusios su seksualiniu smurtu:

- Globos namai "Užuovėja" – "Seksualinis smurtas prieš vaikus: atpažinimas ir reagavimas", 8 val. trukmės mokymai (Galiuja 2018-2023);
- Globos namai "Užuovėja" – „Seksualinė prievarta prieš proto ir/ar psichikos negalią turinčius suaugusius asmenis: prevencija ir pagalba“, 8 val. trukmės mokymai (Galiuja 2019-2022);
- VšĮ "Žmogiškųjų išteklių stebėsenos ir plėtros biuras" – "Seksualinis smurtas prieš moteris: atpažinimas ir pagalba socialiniame darbe", 10 val. trukmės mokymai (Galiuja 2019-2022);

Plačiajame smurto kontekste, žinoma, programų yra ir didesnė įvairovė, ruošiant specialistus atpažinti smurtą, jį mažinti, paruošti juos darbui su smurto aukomis ir kt. Tačiau specializuotų mokymų darbui su neįgaliaisiais ar seksualiniu smurtu kol kas yra labai mažai. Taip pat Lietuvoje vykdytas Erasmus+ projektas "TRASE" – lytinio švietimo mokymai žmonėms su negalia. Mokymai prisidėjo prie informuotumo apie seksualumą, lytinį švietimą didinimo (lytinis švietimas yra viena iš negalią turinčių žmonių teisių - neįgalūs asmenys privalo turėti galimybę gauti visą informaciją apie lytinį švietimą ir galėti savarankiškai planuoti savo seksualinį gyvenimą). Mokymai skirti ne tik neįgaliesiems asmenims, o taip pat jų tėvams, socialiniams darbuotojams bei kitam su neįgaliaisiais dirbančiam personalui. Mokymo programa nemokamai prieinama internete, projekto tinklapyje pateikiama ir papildomų priemonių, resursų, skirtų žmonių su negalią lytinio švietimo ugdymui ir gerinimui. Daugiau informacijos: <https://www.traseproject.com/>.

3.9 Smurto lyties pagrindu, susijusiu su intelekto sutrikimų turinčiomis moterimis, srities spragos

Negalia ir seksualumas, kaip teisė į kokybišką gyvenimą, apibrėžiami Neįgaliųjų teisių konvencijoje (2010). Intelektu negalią turinčių asmenų teisės apibrėžiamos kaip ir kitą negalią turinčių asmenų, o teisės prasideda nuo jų žinojimo, todėl intelekto negalią turinčių asmenų teisė į seksualumą bei seksualinį gyvenimą atsiranda tik esant pačių neįgaliųjų švietimui bei informuojant apie tai visuomenę (Kandratavičienė, 2015). Visgi, teorinė analizė atskleidžia, kad negalią turinčių asmenų informavimas nėra aktyviai vykdomas, beveik nėra praktikų,

iniciatyvų, kurios būtų orientuotos būtent į intelekto sutrikimų turinčias moteris. Nėra duomenų apie šios grupės patiriamą smurtą, ypač seksualinį. Taip pat nėra ir mokymų, resursų patiems specialistams kaip dirbti su tokia problematika, labai mažai gerųjų praktikų, susijusių su šios konkrečios grupės švietimu ir pagalba jai.

3.10 Išvadų apie valstybę lyginimas ir tolesnė jų analizė ES kontekste

Europos lyčių lygybės institutas sukūrė vertinimo priemonę, kuri leidžia suformuoti lyčių lygybės indeksą Europoje ir kiekvienoje jos šalyje atskirai. Tai leidžia palyginti lyčių lygybę tarp šalių bei jos kaitą. Indekso pagrindinės šešios sritys yra šios: galios, laiko, žinių, sveikatos, pinigų ir darbo. Kasmet vertinamos ES valstybės narės ir visa ES, siekiant nustatyti jų pažangą dėl lyčių lygybės. Lyčių lygybės indekse taikoma skalė nuo 1 iki 100; 1 reiškia visišką nelygybę, o 100 – visišką lygybę. 2019 metų duomenimis, „Lietuva Europos lyčių lygybės indekse užima 23 vietą – jos rodiklis yra 55,5 iš 100 balų. Šalies rodiklis yra 11,9 balo mažesnis nei ES rodiklis. 2005–2017 m. lyčių lygybės srityje Lietuva nepadarė pažangos, o jos rodiklis sumažėjo 0,3 balo (-1,3 balo nuo 2015 m.). Lietuvos pažanga siekiant lyčių lygybės ir toliau yra lėtesnė nei kitų valstybių narių. Palyginti su 2005 m., šalis nusmuko septyniomis pozicijomis. Lietuvos rodiklis yra mažesnis nei ES rodiklis visose srityse, išskyrus darbo sritį. Lyčių nelygybė didžiausia galios (32,5 balo) ir laiko (50,6 balo) srityse. Didžiausias Lietuvos rodiklis yra sveikatos srityje (79,8 balo), nors jis daug mažesnis nei kitų valstybių narių. Nuo 2005 m. Lietuvos rodiklis labiausiai išaugo pinigų srityje (+7,7 balo). Padėtis tapo prastesnė galios (-4,8 balo) ir laiko (-2,9 balo) srityse ir beveik nepakito žinių srityje (+0,8 balo)“ (Europos lyčių lygybės institutas, 2019).

„Priešingai nei kitose srityse, smurto srityje moterų ir vyrų padėties skirtumai nevertinami, o nagrinėjami moterų patirto smurto atvejais. Dėl šios priežasties nustatant lyčių lygybės indekso rodiklį smurto sritis neįtraukiama. Vietoj to apskaičiuojamas atskiras sudėtinis trijų aspektų – smurto prieš moteris paplitimo, sunkumo laipsnio ir atskleidimo – rodiklis“ (Europos lyčių lygybės institutas, 2019). 27,5 – tai ES balas smurto prieš moteris srityje (skalėje nuo 1 iki 100) 2017 metais. Šioje srityje didesnis balas reiškia, kad smurto prieš moteris problema yra didesnė, išskyrus smurto atskleidimo balą, kur didesnis balas reiškia didesnę šios problemos atskleidimą (pavyzdžiui, dažnesnį pranešimą apie tai policijai ar kitiems asmenims, prisipažinimą apie patirtą smurtą ir kt.). Sprendžiant pagal nustatytą balą, smurto problema yra paplitusi, didelė ir apie ją pranešama nepakankamai. Lietuvos smurto prieš moteris srities bendras balas – 25. Lietuvos smurto prieš moteris paplitimo balas – 19,3 (Europos – 21,2); smurto sunkumo laipsnio balas – 44,3 (Europos – 46,9); smurto atskleidimo balas – 11,2 (Europos – 14,3). Šie 2017 metų balai atskleidžia, kad ir Europoje, ir konkrečiai Lietuvoje, smurto prieš moteris situacija yra problematiška, smurtas yra vis dar paplitęs, jo sunkumo balai yra dideli, o atskleidžiama apie jį labai mažai. Smurto rodikliai neiškiria negalių turinčių moterų padėties, pačių duomenų labai mažai ir Lietuvoje, todėl sudėtinga lyginti šios grupės patiriamą smurtą tiek nacionalinėje valstybėje, tiek Europos mastu.

4. Empirinis tyrimas

4.1 Interviu su specialistais, dirbančiais su intelekto ar kognityvinių sutrikimų turinčiais neįgaliaisiais

Empirinėje „Stay Safe“ tyrimo dalyje interviu su specialistais buvo atliekami 2020/07/07 – 2020/09/08 laikotarpiu. Interviu dalyvavo 8 specialistai (8 moterys), dirbantys su žmonėmis turinčiais negalių – socialinės globos namuose, užimtumo centruose. Visos informantės dirba socialinio darbo, psichologijos ar medicinos psichologijos srityje ir turi aukštąjį išsilavinimą. Žemiau pateikiami interviu klausimai ir specialistų atsakymų į juos apibendrinimai.

- Kaip manote, kokia yra smurto prieš moteris situacija Lietuvoje, kokios pagrindinės problemos? O kokia smurto prieš moteris situacija konkrečiai tarp moterų su kognityviniais ir protiniais sutrikimais? (Kokia yra konkrečiai seksualinio smurto problematika – ar moterys atpažįsta, kreipiasi, jeigu ne – kodėl?).

Visos informantės teigė, kad smurto prieš moteris situacija Lietuvoje yra problematiška – išskiriama, kad smurtas prieš moteris dažnu atveju yra neįvardijamas, ypač dėl Lietuvos socio-istorinių aplinkybių – nuo sovietmečio periodo likusi norma smurto ir kitų problemų neviešinti, neįvardinti, nekalbėti apie tai. Teigiama, kad moterys sunkiai atpažįsta patį smurtą arba apie jį nepraneša ir užsienio praktikoje matoma daug daugiau prevencinių akcijų, reklamų, plakatų, skatinančių atpažinti smurtinius incidentus ar nuo jų apsaugoti bei apsaugoti kitą. Komunikacija apie pagalbos galimybes vyksta ne pažeidžiamai grupei, o tai visuomenės daliai kuriai ji mažiau aktuali. Tik viena informantė teigė linkusi tikėti, kad smurto situacija Lietuvoje pagerėjusi – jo mažai, lyginant su ankstesniais metais, sumažėję. Taip pat viena iš dažnesnių problemų – fizinio smurto lengvesnis atpažinimas dėl aiškių fizinių pokyčių ir daug sunkesnis psichologinio ar emocinio smurto atveju atpažinimas, pasak vienos informantės, psichologinis smurtas yra vis dar silpnai reglamentuotas. Išvardinta problematika išskiriama ir kalbant apie negalią turinčias moteris, kurios susiduria su dar didesne informacijos stoka apie smurtą, jo atpažinimą ir pagalbą. Vis dar vyrauja neįgaliųjų moterų atskirtis ir stigmatizavimas – dalis visuomenės jų prisibijo, nuvertina, todėl nėra reaguojama į jų patiriamą smurtą arba jis yra dar sunkiau atpažįstamas, pačios neįgalios moterys daug sunkiau atpažįsta smurtinius atvejus (tačiau tai priklauso nuo negalios ir sutrikimų sunkumo). Dažnu atveju neįgaliųjų pasakojami smurto atvejai nurašomi įsivaizdavimams arba tyrimai nutraukiami dėl parodymų pasikeitimų, nukentėjusios nestabilių atsakymų arba negebėjimo papasakoti. Viena informantė įvardija, kad dėl neįgaliųjų stigmatizavimo žmonės, kurie linkę priekabiauti, prisibijo pačių neįgaliųjų, dėl to rečiau smurtauja jų atžvilgiu ir pan., tačiau kitokia situacija gali būti šeimose, ypač asocialiose ar gyvenančiose nuošaliai, kuriose gyvena neįgali moteris/mergaitė. Vyrauja nuogąstavimai, kad kognityvinių ir intelekto sutrikimų turinčios moterys yra didelėje rizikoje patirti smurtą, tačiau tokie atvejai yra iš viso beveik neįvardijami, neviešinami, moterys gali būti prigrąsdintos dėl prasitarimo apie tokius įvykius arba manyti, kad tai normalu, seksualinio išnaudojimo jos gali neskirti nuo simpatijos/susižavėjimo, todėl ir pačios nesikreipia pagalbos.

- Ar kaip specialistas jūs esate susidūręs su smurto prieš moteris, turinčias protinių/kognityvinių sutrikimų atvejais? Jeigu taip, kokie įgūdžiai jums padėjo tvarkytis su situacija?

Dvi specialistės atsakė, kad yra susidūrusios su smurto atvejais prieš sutrikimų turinčias moteris. Viena specialistė yra susidūrusi su skirtingomis, persipynusiomis smurto formomis, kuriomis gali reikšti ir pats seksualinis smurtas (pavyzdžiui, ekonominiu, psichologiniu, fiziniu būdu). Buvo paminėta, jog patirtą smurtą ar išnaudojimą gali rodyti ir pakeltos rankos ar staigių judesių baimė, o dar vienai specialistei teko susidurti su neįgaliųjų pasakojimu apie anksčiau patirtą seksualinį smurtą (prievartą) ar kėsiniamsi tai padaryti. Interviu metu aptartų situacijų pobūdis liudija, kad atpažinti smurto atvejus nėra lengva ir privalu visapusiškai įvertinti situaciją. Išskiriama, kad priekabiavimas (dažniau ne seksualinis) ar kitoks smurto pasireiškimas pasitaikęs ir tarp pačių neįgaliųjų, kilus nesutarimams ar kt. Tokie ne itin stiprūs smurto incidentai (įskaitant fizinį, psichologinį smurtą) pasitaiko ir tarp pačių neįgaliųjų, todėl sudėtinga atpažinti ir neįgaliųjų platesnėje aplinkoje patiriamą smurtą, kuomet ir tarp jų pačių vyksta nemažai sunkumų, su kuriais tenka dirbti. Išvardintais atvejais, kuomet susidurta su smurtu ar ankstesnėmis jo patirtimis, informantės išskyrė, kad svarbiausi turimi ir naudoti įgūdžiai tokioje situacijoje:



- Detali situacijos analizė – domėtis pačios neįgaliosios pateikiamais faktais, elgesiu, tikslintis, klausti aplinkinių, šeimos narių, įvertinti situaciją atsižvelgiant į visus galimus aspektus.
- Išsamus kalbėjimasis su galimai nukentėjusiu asmeniu – daug ir detalai aiškinti, kodėl nutikęs įvykis yra smurtas, kodėl tai yra nepriimtina, kaip galima apie tai pranešti, kaip tai vertinti ir kt.
- Empatiškumas ir visiškas neįgaliosios pasakojimo priėmimas, išklausymas, įgalinimas kalbėti ir su kitais institucijos/organizacijos/bendruomenės specialistais.
- Bendros žinios ir gyvenimiška patirtis – informantės išskyrė, kad mokymų ir seminarų šia tema labai trūksta, todėl išgirdus, susidūrus su smurtiniais atvejais joms kol kas labiausiai padeda bendros per praktiką įgytos žinios ir gyvenimo patirtis.
- Studijų metu įgytos žinios ir savanoriavimo patirtis.
- Ar manote, kad jūsų įgūdžiai ir kompetencijos tinkami ir pakankami atpažinti, teikti paramą, pagalbą ar užkirsti kelią panašių incidentų atsitikimui? Kokie įgūdžiai tam svarbiausi?

Specialistės nėra visai tikros dėl įgūdžių tinkamumo arba įvardija jų nepakankamumą, nėra jų įgijusios dėl mokymų, informacijos stokos bei įgūdžiai taip pat ir pasimiršta. Įgūdžiai, išskiriami kaip svarbiausi, atsitikus smurto incidentui tarp moterų, turinčių kognityvinių ar intelekto sutrikimų:

- Gebėjimas atpažinti seksualinį smurtą, prievartą ar kitokio pobūdžio smurto patirtis, pastebėti ir išmanyti požymius, kurie gali signalizuoti patirtą smurtą, suprasti kūno kalbą. Svarbiausia įžvalgumas ir neabejingumas situacijai.
- Svarbu pažinti neįgaliuosius, su kuriais dirbama, žinoti jų elgesį kasdienėse situacijose ir atkreipti dėmesį šiam elgesiui kaip nors pakitus.
- Svarbu turėti žinių kaip kalbėtis su neįgaliaja, kaip jos išklausti neįžeidžiant, kaip žinoti, kad tikrai buvo patirtas smurtas, ypač kuomet neįgaliosios turi kalbos sutrikimų. Reikia turėti įgūdžių kaip paaiškinti neįgaliai moteriai, kad tai, ką ji patyrė yra smurtas, kad tai nėra normalu. Reikalingi metodai, padedantys bendrauti šia tema su sutrikimų turinčiomis moterimis.
- Teisinės bazės išmanymas. Svarbu žinoti teisinius aspektus, kaip reikėtų elgtis smurto situacijoje, kur galima kreiptis.
- Gebėjimas teikti paramą ir pagalbą nukentėjusioms.
- Gebėjimas spręsti ir lytiškumo klausimų problemas – kalbėtis su neįgaliaisiais apie seksualinius poreikius, seksualumą, lytiškumą, kiekvienam priimtina ir nebepriimtina fizinį atstumą ar lytėjimą.
- Ar manote, kad protinių/kognityvinių sutrikimų turinčios moterys turi tinkamų įgūdžių atpažinti smurto artimoje aplinkoje atvejus, užkirsti jiems kelią arba pranešti apie juos?

Visos specialistės mano, kad sutrikimų turinčioms moterims tikrai stinga įgūdžių atpažinti smurtą, daugelis jų nėra tam ugdomos, joms trūksta seksualinių, lytiškumo žinių, kad pilnavertiškai suvoktų bet kokius seksualumo klausimus, trūksta dažnesnio darbo su neįgaliosiomis kalbant apie šias temas. Dažnu atveju, norint perteikti svarbią informaciją intelekto ar psichosocialinę negalią turintiems žmonėms labai svarbu individualiai sukurta ir kiekvienai negalią turinčiai moteriai suprantama komunikacija. Kai kurios merginos gali manyti, kad smurtas yra normalus elgesys bei gali būti nelinkusios pranešti apie tokius atvejus. Nors taip pat dauguma merginų yra išmokytos ir nekalbėti su nepažįstamaisiais, nesėsti į nepažįstamas mašinas ir kt., todėl galbūt ir geba apsisaugoti nuo pavojų. Tačiau iš esmės, atpažinimo gebėjimas priklauso nuo sutrikimų sunkumo – teigiama, kad lengvus ar vidutinius sutrikimus turinčios moterys smurtą gebėtų atpažinti, tačiau sunkesnę negalią turinčios merginos to nepajęgtų padaryti. Taip pat gebėjimas atpažinti smurtą priklauso nuo skirtingos socialinės adaptacijos, gyvenimo šeimoje arba ne šeimoje, skirtingos turimos gyvenimo

patirties – visa tai suformuoja ir jų suvokimą apie smurtą, todėl svarbu atkreipti dėmesį ir iš kokios aplinkos moteris kilusi.

- Kaip protinių/kognityvinių sutrikimų turinčios moterys galėtų įgyti įgūdžių, reikalingų identifikuoti, užkirsti kelią ar pranešti apie smurto atvejus? (Kokie metodai tam galėtų būti naudojami: žaidimo elementai, mokymai, vaizdo įrašai, istorijos, dirbtuvės, grupės socialiniuose tinkluose?)

Specialistės patvirtino, kad visi klausime išvardinti pavyzdžiai būtų tinkami ugdyti sutrikimų turinčių moterų įgūdžius. Taip pat buvo aptarta, kad tam svarbu ir lytiškumo ugdymas, kuris yra tarsi pagrindas suvokti seksualumo klausimus ir šiuo pagrindu galimai kylantį smurtą, pasiūlytos ir „pasikalbėjimo valandėlės“, kuriose socialiniai darbuotojai su neįgaliomis moterimis centruose ar kitur, galėtų supažindinti su lytiškumu, paaiškinti, kas yra priimtinas elgesys, kur galima pasiskųsti dėl netinkamo elgesio. Svarbu tokių ir bet kokių kitų praktikų, susijusių su neįgaliųjų įgūdžių ugdymu, tęstinumas, kadangi intelekto sutrikimų turintys asmenys linkę greičiau pamiršti informaciją, sunkiau ją įsisavinti. Dėl to metodai turi būti patrauklūs, įdomūs, nėra tinkami teoriniai ar ilgos trukmės užsiėmimai – rekomenduota veiklas daryti paprastas, įdomias, su aiškiais pavyzdžiais, įtraukiant įvairius užsiėmimus (kaip fizinę veiklą, kavos gėrimą, piešimą, rankdarbius ir kt.). Tokiu būdu sutrikimų turinčios moterys informaciją susies su fizine veikla (pavyzdžiui, su kavos gėrimo veikla), joms bus paprasčiau prireikus atsiminti informaciją. Buvo paminėta, kad reikalingos ir efektyvios socialinės reklamos, informuojančios apie smurtą ir pagalbą jo atveju, filmų, filmukų ar knygų skaitymo terapijos su istorijų aptarimais, protmūšiai, žaidimai su vaidybiniais elementais, analizuojant sukurtas situacijas iš šalies, piktogramų (pieštų paveikslėlių) analizė, lengvai skaitomos kalbos (angl. *easy read*) naudojimas reklamoms ir užsiėmimams ir pan. Tačiau kaip buvo paminėta, žaidimo elementai kartais gali būti suprantami kaip nepagarba (moteris gali įsižeisti, kad su ja elgiamasi kaip su vaiku), todėl veiklos turi būti gerai apgalvotos ir pritaikytos. Pasitikėjimo/savipagalbos grupės išskirtos kaip tinkamas metodas mokymui, tačiau jas turėtų sudaryti ne daugiau nei 5 asmenys ir jos, kaip ir bene visi kiti metodai, pritaikomi tik lengvus/vidutinius sutrikimus turinčioms moterims.

Siūloma vieno užsiėmimo su neįgaliosiomis trukmė – ne daugiau nei 1 valanda per dieną, organizuojant kelias sesijas per savaitę ar mėnesį. Nuotoliniai mokymai nėra rekomenduojami, nebent tai būtų trumpos trukmės užsiėmimai ir tokiu atveju jie tiktų tik lengvus sutrikimus turinčioms moterims, kurioms asistuoti galėtų su jomis dirbantis darbuotojas.

- Kokie pagrindiniai sunkumai/iššūkiai specialistams susiduriantiems su smurto prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris atvejais?

Esminis visų specialisčių išskirtas iššūkis – informacijos kaip elgtis, atpažinti ir spręsti tokias problemas neturėjimas, teisinės bazės neišmanymas ir nežinojimas, kur kreiptis, medžiagos darbui su neįgaliaisiais trūkumas (vaizdinės medžiagos, aiškinančių filmukų, mokymo programų, lytiškumo ugdymo programų, prevencinių programų...). Didelis iššūkis yra prakalbinti neįgalų asmenį, kuris galimai patyrė smurtą – sudėtinga jo išklausinėti, ypač neturint žinių, kaip tai atlikti efektyviai. Labiausiai specialistams trūksta praktinių žinių, mokymų su konkrečiomis situacijomis, kurios suteiktų kompetencijas iš tikrųjų spręsti problemas. Iššūkius kelia ir lytiškumo ugdymas – šia tema svarbu šviesti ne tik pačias neįgaliasias, bet ir visuomenę, nes stigmatos dažnai kyla iš jos, per kurias neįgaliųjų seksualumas nuvertinamas, ignoruojamas, nors daugelis jų gali norėti ir šeimos, ir lytinių santykių. Jaučiamas didelis trūkumas komandinio darbo su kitais specialistais (pora informančių išskyrė tai kaip turimus resursus, kuomet gali pasitarti su kolegomis, tačiau daugeliui to trūksta) – ypač dirbant mažesniuose miestuose nėra su kuo pasitarti, kas galėtų patarti kaip elgtis bei

pasidalintų patirtimi, nėra tiek galimybių, kiek didesniuose miestuose, trūksta pagalbos. Taip pat iššūkis būtų spręsti smurto problemą šeimoje, kurioje gyvena neįgali moteris – reikėtų žinoti, kaip suteikti jai kitą saugią laikiną gyvenamąją vietą ar kitaip užtikrinti saugumą. Smurto atvejai su negalią turinčiomis moterimis teisėsaugoje sprendžiami bendrąja tvarka, tačiau privaloma atsižvelgti į jų komunikacijos galimybes, kitas platesnes aplinkybes ir atvejus spręsti specializuotai, taip suteikiant pilnavertišką pagalbą.

- Ar jūsų žiniomis, yra specialių iniciatyvų/paslaugų/gerųjų praktikų susijusių su protinių/kognityvinių sutrikimų turinčių moterų ir specialistų informavimu, švietimu, prevencija ar parama (smurto kontekste)?

Specialistės iš esmės neįvardijo konkrečių gerųjų praktikų, iniciatyvų, susijusių su šio projekto tematika, tik vienos įstaigos specialistės išskyrė dalyvavimą globos namų "Užuovėja" mokymuose – „Seksualinė prievarta prieš proto ir/ar psichikos negalią turinčius suaugusius asmenis: prevencija ir pagalba“. Taip pat buvo paminėti lytinio ugdymo mokymai – kai kurios specialistės yra naudojęsi užsienio šalių projektų medžiaga rengti mokymus neįgaliesiems apie lytiškumą ir pačios su tuo susipažinę. Lytinio ugdymo projektas, kurio medžiaga buvo naudojama mokymams - Erasmus+ projektas "TRASE" – lytinio švietimo mokymai žmonėms su negalia. Kitų projektų specialistės neišskyrė, viena iš informančių minėjo, kad įstaigoje, kurioje ji dirba, patys specialistai yra susidarę lytiškumo ugdymo programą, kadangi yra didelis medžiagos trūkumas ir pasirengti ją prireikė patiems. Specialistės neabejoja, kad yra nemažai gerųjų praktikų smurto prieš moteris kontekste (pavyzdžiui, specializuoti pagalbos centrai dėl smurto artimoje aplinkoje, krizių centrai ir įvairūs mokymai, prevencijos priemonės), tačiau visiškai nėra iniciatyvų orientuotų į smurtą prieš moteris su kognityviniais ar intelekto sutrikimais, ypač seksualinio smurto ir seksualumo tema.

- Ar jūs naudotumėte novatoriškas priemones, kurios padėtų jums kaip specialistui smurto prieš moteris kontekste ir gerintų jūsų profesines kompetencijas?

Visos specialistės atsakė, kad naudotų tokias priemones.

- Ką tokiose priemonėse norėtumėte rasti?

Specialistės išskyrė jau aptartus aspektus, kurių tikėtūsi tokiose priemonėse:

- Teisinė informacija, susijusi su smurtu, ypač prieš moteris su kognityviniais, intelekto sutrikimais.
- Informacija kaip atpažinti smurtinius atvejus, seksualinį smurtą. Norima ir teorinių, ir praktinių žinių.
- Žinios apie tai, kokius taikyti metodus bendraujant su neįgaliomis moterimis, kaip su jomis tinkamai kalbėti, klausiti apie galimą smurtą, kaip paaiškinti, kad smurtinis elgesys yra nederamas ir kt.
- Informacija apie kompleksinę pagalbą, neapsiribojant vienkartinio sprendimo būdu.
- Užduotys ar informacija su konkrečiomis situacijomis ir pavyzdžiais.
- Įdomūs metodai, kūrybiškos praktinės užduotys ar žaidimai įsisavinant informaciją. Specialistėms svarbu, kad mokymai nebūtų vien teoriniai ir formalūs.
- Kone visos informantės išskyrė specialistų, kitų profesionalų komandinio darbo, dalinimosi patirtimi ir patarimų būtinybę – joms norėtųsi įvairių specialistų, dirbančių tokioje srityje susibūrimų, susitikimų arba bendravimo internetiniuose forumuose, seminaruose, diskusijose nuotoliniu būdu, kur būtų galima pasitarti tiek apie iškilusias problemas, tiek dalintis gerosiomis praktikomis ir dirbti labiau komandinio darbo principais, sulaukti pagalbos ir paramos iš kitų bei pasidalinti savo patirtimi.

- Ar norėtumėte dalyvauti kursuose, skirtuose tobulinti žinias ir gebėjimus apie seksualinio priekabiavimo riziką, su kuria susiduria protinių/kognityvinių sutrikimų turinčios moterys, ir apie tai, kaip specialistai gali tvarkytis su tokiais atsitikimais?

Specialistės vienareikšmiškai išreiškė susidomėjimą bei norą dalyvauti mokymuose šia tema.

- Kokia būtų optimali, tinkama kursų trukmė?

Optimali kursų trukmė specialistų įvertinta įvairiai – vienas iš pasiūlymų buvo kursus organizuoti 8 akademinį valandų trukmės arba ilgesnius, jei į juos būtų integruoti nuotoliniai mokymai, tačiau išskaidant mokymų dienas savaitėse, mėnesiuose, jų bendra trukmė taip pat galėtų būti didesnė. Vyravo nuomonė, kad mokymai turėtų trukti bent kelias dienas (nuo 24 valandų iki 40 valandų). Visgi, svarbiausia, kad mokymų dienos būtų išskaidytos laike, todėl tokia trukmė kaip 4-5 darbo dienos, paskirstytos skirtingomis dienomis, būtų optimali kursų trukmė.

- Ar norėtumėte dalyvauti panašiuose nuotoliniuose mokymuose internetu?

Specialistės dalyvautų nuotoliniuose mokymuose, tačiau jie turėtų būti trumpesni, išskaidyti dienoje/dienose, nes dalyvauti mokymuose internetu darbe sudėtinga, dažnai atsiranda neatidėliotinų darbų, kuriuos reikia spręsti. Iš esmės, dalis specialistų būtų visiškai patenkintos nuotoliniais mokymais, o dalis jų mano, kad tiesioginiai ir „gyvi“ mokymai yra naudingesni, tačiau prireikus ir susiderinus, dalyvautų ir mokymuose nuotoliniu būdu, taip pat joms būtų priimtinas mišrus mokymų būdas.

- Pasirinkite, jūsų nuomone, tinkamas tokių kursų temas:

Informuotumo didinimas apie seksualinį smurtą
Smurto prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris, formos
Smurto prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris, rizikos veiksniai
Smurto paplitimas tarp protinių/kognityvinių sutrikimų turinčių moterų ir mergaičių
Kaip atpažinti smurtą prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris
Kaip specialistai galėtų užkirsti kelią smurto atvejams tarp protinių/kognityvinių sutrikimų turinčių moterų ir mergaičių: profesiniu, organizaciniu ir struktūriniu lygmenimis
Kaip specialistai galėtų spręsti smurto prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris ir mergaites atvejus: profesiniu, organizaciniu ir struktūriniu lygmenimis
Tinklų sukūrimas, siekiant spręsti smurtą prieš protinių/kognityvinių sutrikimų turinčias moteris
Kita?

Specialistės mano, kad iš esmės visos pateiktos temos būtų svarbios mokymams. Papildomai kaip galimas temas jos paminėjo: teisinius aspektus; kaip padėti pačioms neįgaliosioms atpažinti smurtą; organizacijų, specialistų dalinimąsi patirtimi.

4.2 Interviu su moterimis, turinčiomis intelekto ar kognityvinių sutrikimų

Interviu su intelekto sutrikimų turinčiomis moterimis, atlikti 2020/08/06, neįgaliųjų užimtumo centre, dalyvaujant trimis merginoms, turinčioms intelekto sutrikimų, lankančioms neįgaliųjų užimtumo centrą bei šio centro socialine darbuotoja, pažįstančia merginas ir padėjusia moderuoti interviu, plėtoti klausimus. Pradžioje informantės supažindintos su atliekamo interviu kontekstu, tikslu, pasakoma, jog jų pasisakymai liks anoniminiai ir bus pateikti apibendrinti, tad jos galinčios save laisvai išreikšti.

Atliekant interviu, naudotos ir penkios fotografijos, susijusios su tyrimo tema – smurtu prieš moteris. Fotografijos padėjo įvertinti kaip ir ar neįgaliosios atpažįsta smurtą, kokie jausmai pastarosioms kyla pamačius nuotraukas. Naudotos šios fotografijos:

1 nuotrauka



2 nuotrauka



3 nuotrauka



4 nuotrauka



5 nuotrauka



Pirmosios nuotraukos atveju, moterys nekalbėjo konkrečiai apie smurtą, jos teigė, kad mergina galimai yra su kuo nors susipykusi (pavyzdžiui, su draugais), įvyko konfliktas, ji verkia, dėl ko nors labai pergyvena, turi problemų ar tiesiog yra susimąšiusi, ką nors įtemptai galvoja. Informantės atsakė, kad taip kaip pavaizduota nuotraukoje nėra jautęsi, nėra buvę tokioje padėtyje, taip sėdėję.

Antrajai nuotraukai apibūdinti buvo naudojami tokie išsireiškimai kaip: vyras uždenkia moters veidą, jai neleidžiama kalbėti, tai primena prievarta prieš žmogų. Spėjama, kad vyras su moterimi susipyko tarpusavyje. Įvardijama, kad tokioje situacijoje žmogus jaučiasi blogai, ją nuskriaudė ir neleidžia jai pasakyti, ji bijo, jaučiasi nuskriausta, suvaržyta, galbūt yra gąsdinama. Paklausus ar tokia situacija galėtų būti smurtas – informantės atsakė manančios, kad tai gali būti vadinama smurtu. Tokios situacijos taip pat neteko patirti nei vienai.

Trečioji nuotrauka buvo apibūdinta kaip: griebimas už rankos, norima trenkti per veidą, tai yra smurtas, prievarta gali būti. Viena informantė detalizavo, kad prieš moterį yra keliama ranka, tai dažniausiai ir patiria moterys, o kuris kelia ranką – įsiutęs, piktas, dažniausiai vyras. Asmuo, prieš kurį keliama ranka – silpnas, bijo, dažniausiai apie tokius atvejus nepasako, bijo kad ir kitą kartą prieš jį/ją bus panaudotas smurtas, mušimas.

Ketvirtojoje nuotraukoje dvi informantės teigė, kad moteris sustabdo, pasipriešina mušimui, tai reiškia ji tarsi sako „tu manęs nemušk, neskriausk“. Išreikšta nuomonė, kad ši moteris jaučiasi drąsesnė prieš vyrą ir jaučiasi galinti jį sustabdyti, pasipriešinti jam. Viena informantė pirmiausia apibūdino nuotrauką taip: vyras vaizduoja smūgį ant moters rankos, tarp jų įvyko konfliktas, jis bandė trenkti į veidą, tačiau moteris ištiesė ranką bandydama apsiginti. Informantė taip pat atsakė, kad tokių situacijų, kai reikia gintis – gyvenime būna. Tuo

metu ji blogai jaučiasi, galvoja, kartais pradeda verkti, tačiau išsikalba, kam nors apie tai pasako (dažniausiai psichologe) ir išsisprendžia problemas. Šiuo metu ji tokių jausmų nepatiria ir negalėjo pateikti tokių situacijų pavyzdžių.

Penktajai nuotraukai informantės naudojo tokius žodžius kaip: stop, neik arti, neik prie manęs, laikykis atstumo. Iš pradžių jos pasisakė, kad tokioje situacijoje asmuo jaučiasi blogai, išsigandęs, tačiau kartu aptariant nuotrauką, padedant socialinei darbuotojai, buvo prieita išvada, kad moteris kaip tik jaučiasi drąsesnė, sakydama nesiartinti, kai to nepageidauja ir tarsi iš anksto apsisaugo. Dvi informantės atsakė, kad tokių situacijų, kuomet reikia liepti kam nors „eiti toliau nuo manęs, nekalbinti manęs“ pasitaiko, viena informantė tokių situacijų nesijautė patirianti.

Apibendrinant fotografijų analizavimą, informantėms prireikė paskatinančių žodžių, atpažįstant atvejus nuotraukose, juos apibūdinant, tik paklausus ar tai smurtas, jos tai patvirtindavo, tačiau pačios tokio apibrėžimo nenaudojo. Tačiau visos informantės nuotraukas atpažįsta kaip netinkamą elgesį, neigiamus jausmus. Identiškų situacijų informantės beveik nėra patyrę, smurto/prievartos incidentų jos neįvardijo, atsakė, jog arba nėra tokių patyrusios, arba jų būdavo, bet jos neatsimena. Tačiau joms yra tekę patirti įvairių susipykimo situacijų, kai kurios iš jų vyksta ir viešumoje, patyčių, kabinėjimosi pagrindu, kuomet troleibuse, stotelėse, lankytose mokyklose buvo patiriami pasityčiojimai, tam tikri priekabiavimai (nors tai taip pat nėra išskiriama kaip dažnai pasitaikanti patirtis). Tačiau nebuvo išskirta nieko, kas būtų seksualinio pobūdžio.

Smurto apibūdinimas

Kalbant apie smurtinio atvejo apibūdinimą, moterys pačios sunkiai galėjo apibūdinti tokį atvejį. Primenant joms fotografijas, jos patvirtino, kad visa tai gali būti smurtas, viena informantė įvardijo, kad kartais vyksta konfliktai tarp vaikų, kuriuose naudojamas smurtas, tačiau detaliam įvardinti, kas gali būti laikoma smurtu, informantės negalėjo.

Santykiai su aplinkiniais

Paklausus apie santykius su aplinkiniais, informantės daugiausia apibūdino juos kaip gerus, normalius, nors kai kurios iš jų pykstasi su giminėmis, geriau sutaria su kažkuriuo vienu iš tėvų ar pan. Jos neišskyrė didelių konfliktų, nors ir neslėpė, kad susipykimų pasitaiko.

Užsiminus apie pačius mokymus apie smurtą – informantės norėtų išmokyti kaip reikėtų elgtis, norint užkirsti priekabiavimą, patyčias, ką tokiems žmonėms reikėtų atsakyti bei kaip atpažinti, kada tai jau tikrai smurtas ir reikėtų apie tai pranešti policijai ar kitur. Visos informantės žinojo, kur reikėtų kreiptis smurto ar panašių kaip nuotraukose nutikimų atvejais – kaip pagrindinę pagalbą jos įvardijo policiją ir kad skambintų jai, tačiau taip pat buvo paminėta ir pagalbos moterims linija, viena informantė dėl patyčių kreipdavosi pas lankytos mokyklos pavadotoją, direktorę, kita informantė dėl asmeninių problemų kreipiasi pas psichologę, rekomenduoja tą ir kitoms merginoms, jei šios pasako apie problemas. Taip pat, buvo įvardinta, kad galima viešai, garsiai pasakyti, kad yra smurtaujama, taip atkreipiant visų dėmesį ir siekiant sustabdyti smurtą, sulaukti pagalbos bei lankomame užimtumo centre taip pat galima kreiptis pas pavadotoją ar direktorių arba pasakyti apie tai tėvams.

5. Apibendrinimas - Pasiūlymai

Apibendrinant tyrimo įžvalgas, akivaizdu, kad smurto prieš negalią turinčias moteris problema yra ne tik gaji, bet ir dažnai nematoma, neatskleidžiama ar neįvertinama. Egzistuojantis tabu kalbėti apie neįgaliųjų seksualumą ir lytiškumą, neįgaliųjų stigmatizavimas, negebėjimas atpažinti ir padėti patiriančioms smurtą yra tik keletas Lietuvos visuomenės problemų, kurios apsunkina smurto ir seksualinio smurto mažinimą prieš

neįgalios moteris. Tiek teorinė, tiek empirinė tyrimo dalys atskleidė, kad specialistai turi per mažai mokymų, medžiagos ir informacijos, kuri leistų gerinti kompetencijas darbui su intelekto ar kognityvinių sutrikimų turinčiomis moterimis. Informacijos trūkumas gali sukliudyti atpažinti smurto atvejus, efektyviai padėti nukentėjusiai moteriai ar užkirsti tam kelią. Lietuvoje nėra specializuotų centrų ar vietų, kuriose būtų teikiama pagalba būtent intelekto ar kognityvinių sutrikimų turinčioms moterims, nukentėjusioms nuo smurto. Atsižvelgiant į neįgaliųjų sutrikimus, dažnus kalbos sunkumus, itin reikalingi apmokyti specialistai, kurie žinotų kaip komunikuoti ir padėti šiai moterų grupei.

6. Naudoti šaltiniai

- Andrikienė, L., Vaičiūnienė, R. (2016). Lyčių nelygybė Lietuvoje: analizė ir vertinimas remiantis Lyčių lygybės indeksu 2015 (EIGE). *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 7(1), 33-52. <http://dx.doi.org/10.7220/2335-8777.7.1.2>
- Chomentauskas, G., Dereškevičiūtė, E., Murauskienė, D. (2017). *Smurtas artimoje aplinkoje. Atpažinimas, pagalba, prevencija*. Žmogaus studijų centras: Vilnius
- Europos lyčių lygybės institutas (2019). 2019 m. lyčių lygybės indeksas: Lietuva. Žiūrėta 2020 rugsėjo 7, <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-lithuania>
- Europos lyčių lygybės institutas. (n.d.). *Glossary & Thesaurus*. Žiūrėta 2020 birželio 30, <https://eige.europa.eu/lt/thesaurus/terms/1153>
- Forumas „Moterys moterims“. (n.d.). *4 pagrindinės smurto formos*. Žiūrėta 2020 birželio 30, <https://www.visureikalas.lt/naujienos/as-noriu-padeti/2017/11/pagrindines-smurto-formos>
- Hughes, K., Bellis, M., Jones, L., Wood, S., Bates, G., Eckley, L., McCoy, E., Mikton, C., Shakespeare, T., Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet*, 379(9826), 1621-1629. DOI:10.1016/S0140-6736(11)61851-5
- Informatikos ir ryšių departamentas. (2020 birželio 8). *Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse, 2020 / Sausis – Gegužė*. Žiūrėta 2020 m. liepos 11 d., https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8536&datasource=47350
- JT Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (2019, lapkričio 19). Baigiamieji pastebėjimai dėl šeštojo Lietuvos periodinio pranešimo.
- Kandratavičienė, A. (2015). Negalios ir seksualumo kaip teisės į kokybišką gyvenimą aspektai socialinių darbuotojų požiūriu. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 16(2), 41-58.
- Leinartė, D. (2020, gegužės 20). *Dalia Leinartė. Konfliktai ir smurtas šeimose „nurašyti“ COVID-19 krizei*. Žiūrėta 2020 birželio 18, <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1179807/dalia-leinarte-konfliktai-ir-smurtas-seimose-nurasyti-covid-19-krizei>
- Lietuvos neįgaliųjų draugija. (2018). *Neįgaliųjų moterų padėties analizė, įvertinant jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje*. Vilnius
- Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. (2017 metų redakcija). 2 straipsnis.
- Lietuvos statistikos departamentas. (2020, sausio 30). *Smurtas artimoje aplinkoje*. Žiūrėta 2020 birželio 15, <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=226411>
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2020). *2019 metų veiklos ataskaita*. Vilnius
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2019a). Reprezentatyvi visuomenės nuomonės apklausa apie lyčių stereotipus ir smurtą.
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2019b). Šalies gyventojų tyrimas dėl smurto prieš moteris.
- Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2019c, gegužės 20). *Kaip Lietuvoje gyvena moterys ir mergaitės su negalia?* Žiūrėta 2020 birželio 12, <https://www.lygybe.lt/lt/naujienos/kaip-lietuvoje-gyvena-moterys-ir-mergaites-su-negalia/1096>



Manoteises.lt. (2018, gruodžio 5). *Pirmasis tyrimas apie seksualinį priekabiavimą Lietuvoje: visuomenė smerkia priekabiavimą, bet kaltę permeta aukoms*. Žiūrėta 2020 birželio 15, <https://manoteises.lt/straipsnis/pirmasis-tyrimas-apie-seksualini-priekabiavima-lietuvoje-visuomene-smerkia-priekabiavima-bet-kalte-permeta-aukoms/>

Purvaneckienė, G., Venslovaitė, V., Stonkuvienė, I., Žiliukaitė, R. (2019). *Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas. Kokybinio tyrimo ataskaita*. Vilnius <http://www.lygus.lt/pristatytas-kokybinis-tyrimas-smurtas-artimoje-aplinkoje-prevencija-apsauga-pagalba-bendradarbiavimas/>

Socialinės globos normų aprašo 4 priedas (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. liepos 14 d. įsakymo Nr. A1-377 redakcija)

Specializuotos kompleksinės pagalbos centras. (n.d.). *Smurtas Lietuvoje. Situacija Lietuvoje*. Žiūrėta 2020 birželio 12, <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/smurtas-lietuvoje/>.

Šeštasis pranešimas apie Jungtinių Tautų Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimą Lietuvoje. (2018). Žiūrėta 2020 rugsėjo 3, <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-ir-tyrimai/moteru-ir-vyru-lygybe/lyciu-lygybe-ir-tarptautine-erdve>

Šumskienė, E., Augutienė, R., Jonutytė, J., Šumskas, G. (2014). *Negalių turinčių moterų padėties analizė. Sociologinio tyrimo ataskaita*. Vilnius

Tv3.lt. (2020 kovo 24). *Smurtas prieš moteris ir mergaites su negalia: užslėpta realybė*. Žiūrėta 2020 birželio 24, <https://www.tv3.lt/naujiena/gyvenimas/1035672/smurtas-pries-moteris-ir-mergaites-su-negalia-uzslepta-realybe>

Vaigė, L. (2016). Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos. *Jurisprudencija*, 23(1), 89-107. DOI: 10.13165/JUR-16-23-1-06

Vilniaus moterų namai (2013). *Smurto rūšys*. Žiūrėta 2020 birželio 30 <https://www.vmotnam.lt/metodine-informacija/smurto-rusys/>

